

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ: Ο
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

THE PSYCHOLOGY OF CREATIVE WRITING: THE AUTHOR

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑ – ΕΛΕΝΗ ΚΟΥΣΗ

ΑΕΜ: 2746

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ,
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Β' ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΑΛΕΥΡΙΑΔΟΥ,
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΦΛΩΡΙΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT	3
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ	5
2.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	5
3. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΑΡΘΡΟΥ	11
ΤΙ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΑ ΤΕΣΤ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ	15
Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΥΠΟΥ MYERS- BRIGGS	15
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΥΠΕΡ-ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ	16
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	16
ΦΙΛΟΔΟΞΙΑ / ΦΘΟΝΟΣ.....	17
ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ	19
ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΧΝΑ ΕΚΦΡΑΖΕΤΑΙ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΚΤΙΒΙΣΜΟ	20
ΨΥΧΟΠΑΘΟΛΟΓΙΑ	23
ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ.....	26
ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΙΑ	28
ΑΙΣΘΗΣΗ ΧΙΟΥΜΟΡ	29
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	31
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	32
5. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΡΘΡΟΥ	33
6. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	38

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται τη Δημιουργική Γραφή μέσα από την οπτική γωνία της επιστήμης της Ψυχολογίας. Επιδιώκει να ορίσει μια θέαση για τον βασικό παράγοντα της γραφής, τον συγγραφέα, μέσα από το πρίσμα της Ψυχολογίας και Ψυχανάλυσης αναζητώντας τη δημιουργικότητα και τις ψυχολογικές αιτίες της δημιουργικής γραφής. Για το λόγο αυτό προχωρά στην μετάφραση του άρθρου: «The Personalities of Creative Writers» (Οι προσωπικότητες των Δημιουργικών Συγγραφέων» της Jane Piirto, έτσι όπως αυτό εμφανίζεται στον θεμελιώδη τόμο του Εκδοτικού Οίκου Cambridge University Press με την επιμέλεια των επιφανών ψυχολόγων Scott Barry Kaufman και James C. Kaufman και τίτλο « The Psychology of Creative Writing» ή «Η Ψυχολογία της Δημιουργικής Γραφής». Διαμέσου της μετάφρασης ενός κειμένου αυτού του εξειδικευμένου περιεχομένου επιχειρείται η ιχνηλάτηση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών των δημιουργικών συγγραφέων, έτσι όπως έχουν προκύψει από πολλαπλές έρευνες.

Λέξεις κλειδιά: Δημιουργική Γραφή, Δημιουργικός Συγγραφέας, Ψυχολογία, Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά

ABSTRACT

The present dissertation sees Creative Writing through the point of view of Psychology. It strives to commemorate the primary factor of writing, the author, through the prism of Psychology and Psychoanalysis, researching creativity and the psychological roots of creative writing. For this reason, it comprises of the translation of the article “The Personalities of Creative Writers” by Jane Piirto, as it appears to the founding volume published by Cambridge University Press and edited by the renowned psychologists Scott Barry Kaufman και James C. Kaufman with the title of « The Psychology of Creative Writing». Through the translation of such a groundbreaking article there is an attempt to trace the psychological characteristics of the creative writers, as they have emerged in numerous researches.

Keywords: Creative Writing, Creative Writer, Psychology, Psychological Characteristics

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος «Δημιουργική Γραφή» επιχειρεί να αποδώσει στα ελληνικά τον αγγλοσαξωνικό “creative writing” και παραπέμπει σε μία σειρά διαφορούμενων νοημάτων που προκαλούν σύγχυση και αμηχανία όχι μόνον λόγω των πολλαπλών σημασιοδοτήσεών τους, αλλά κυρίως για τις αξιολογικές τους προεκτάσεις (Κωτόπουλος 2012, Κωτόπουλος, Βακάλη, Ζωγράφου 2013, 13). Σήμερα τον χρησιμοποιούμε διττά, αναφερόμενοι στην ικανότητα να ελέγχει κανείς τις δημιουργικές σκέψεις και να τις μετατρέπει σε γραφή, αλλά και στην ευρεία του σημασία, όπου εμπεριέχει το σύνολο των διάφορων εκπαιδευτικών πρακτικών και τεχνικών που στοχεύουν στην κατάκτηση συγγραφικών (κυρίως λογοτεχνικών) δεξιοτήτων, δηλαδή τις εκπαιδευτικές διαδικασίες κατά τις οποίες διεγείροντας κατάλληλα τη δημιουργικότητα, οδηγούμαστε στην παραγωγή λόγου με τρόπο ελκυστικό και παιγνιώδη. (Κωτόπουλος, Βακάλη, Ζωγράφου 2013).

Η Δημιουργική Γραφή είναι μια μορφή έκφρασης που πηγάζει από τη φαντασία εφόσον αυτή αξιοποιηθεί με κατάλληλα ερεθίσματα και μπορεί να συμβεί οποιαδήποτε στιγμή. Εκφράζει τις σκέψεις και τα συναισθήματα του συγγραφέα, με ένα ευφάνταστο, συχνά μοναδικό και ποιητικό τρόπο (Φιλίόπουλος, 2014).

Ο Parnes (1963) δίνει έναν πρώτο ορισμό αναφέροντας ότι, «είναι μια διαδικασία σκέψης και ανταπόκρισης, που σχετίζεται με τις προηγούμενες εμπειρίες, με την ανταπόκριση στα διάφορα ερεθίσματα (αντικείμενα, σύμβολα, ιδέες, άνθρωποι, καταστάσεις) και γενικά καταλήγει σε ένα τουλάχιστον μοναδικό συνδυασμό. Το γράψιμο είναι μια μορφή της προσωπικής ελευθερίας.»

Η Δημιουργικότητα είναι έννοια σύμφυτη με την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη και αναδύθηκε από τις πρώτες κιόλας προσπάθειες επιβίωσης του. Η έρευνα σχετικά με τη δημιουργικότητα έχει παλιές ρίζες στην αρχαία ελληνική ιστορία και μυθολογία, με τον Προμηθέα να αποτελεί τον ημίθεο της καινοτομίας και της αυτενεργού δημιουργίας, ενώ ενυπάρχει και σε έργα των Ησιόδου, Πλάτωνα και Αριστοτέλη (Φιλίόπουλος, 2014).

2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

Στο ακόλουθο κεφάλαιο επιχειρείται μια διερεύνηση της δημιουργικότητας έτσι όπως ορίζεται και εμπεριστατώνεται στις έρευνες και τα έργα πολλών ψυχολόγων και ερευνητών.

2.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η επιστημονική έρευνα για τη δημιουργικότητα στο χώρο της ψυχολογίας πηγάζει από τον Wallas (1926), ο οποίος πρότεινε τα 4 στάδια της δημιουργικής διαδικασίας: α) προετοιμασία, β) επώαση, γ) φωτισμός και δ) επαλήθευση. Ο πρώτος ωστόσο που δεν θεώρησε τη δημιουργικότητα ως συνάρτηση της νοημοσύνης, είναι ο Guilford (1950), ο οποίος επιχείρησε να διακρίνει τη σκέψη σε συγκλίνουσα και αποκλίνουσα, γεγονός που αποτέλεσε σταθμό στη μελέτη της δημιουργικής σκέψης. Κατά τον Guilford πέντε νοητικές λειτουργίες επιδρούν πάνω σε τέσσερα είδη υλικού και παράγονται έξι νοητικά προϊόντα. Οι λειτουργίες είναι: η κατανόηση, η μνήμη, η συγκλίνουσα νόηση, η αποκλίνουσα νόηση και η αξιολόγηση. Η κατανόηση περιλαμβάνει τις ικανότητες της προσοχής, της παρατήρησης, της αντίληψης, της αναγνώρισης και της ερμηνείας των παραστάσεων. Η μνήμη αναφέρεται στην ικανότητα για εντύπωση, διατήρηση και ανάπλαση των παραστάσεων (Παρασκευόπουλος, 2004). Η συγκλίνουσα νόηση οδηγεί στην παραγωγή μιας και μόνης σωστής λύσης ενώ η αποκλίνουσα νόηση οδηγεί στην παραγωγή ενός πλήθους λύσεων καινοτόμων.

Η Δημιουργικότητα κατά τον Guilford θεωρείται η γενική ικανότητα η οποία υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους και εκδηλώνεται με εφευρετικότητα, σύνθεση και σχεδιασμό (Guilford, 1967). Για τον Piaget (1960), από την άλλη, δημιουργικότητα είναι η διαδικασία επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων, μετά από εξερεύνηση και πειραματισμό. Οι Getzels και Jackson (1962), ορίζουν τη δημιουργικότητα ως το συνδυασμό των στοιχείων εκείνων που θεωρούνται πρωτότυπα και διαφορετικά, επισημαίνοντας τη δυσκολία συστηματικής της εξέτασης. Για τον Torrance (1965), δημιουργικότητα είναι η επιτυχής και πρωτότυπη αντιμετώπιση των ζητημάτων της καθημερινότητας, ενώ για τον Maslow (1968), είναι ένα παγκόσμιο χαρακτηριστικό του ατόμου που αυτοπραγματώνεται. Ο Freud (1972), ορίζει τη δημιουργικότητα ως μια ενστικτώδη ορμή, η εκφόρτιση της οποίας αποσκοπεί στη δημιουργία και σχετίζεται με την ορμή της καταστροφής (Φιλίopoulos, 2014).

Ο Matussek (1974), διακρίνει πέντε επίπεδα ανθρώπινης δημιουργικότητας: α) εκφραστική δημιουργικότητα, β) παραγωγική δημιουργικότητα, γ) εξελικτική

δημιουργικότητα, δ) εφευρετική δημιουργικότητα, ε) μεταρρυθμιστική δημιουργικότητα, στ)ριζοσπαστική δημιουργικότητα (Φιλίopoulos, 2014).

Στην εκφραστική δημιουργικότητα, κυριαρχούν αυθόρμητες και χαλαρές δραστηριότητες όπως για παράδειγμα η παιδική ζωγραφική, όπου η ποιότητα δεν έχει σημασία. Στην παραγωγική δημιουργικότητα, παραδείγματα αποτελούν τα εφηβικά ποιήματα και κάθε πρωτότυπη κατασκευή. Στην εξελικτική δημιουργικότητα, αφού προηγηθεί ο εντοπισμός των λαθών ακολουθούν οι κατάλληλες τροποποιήσεις ώστε να βελτιωθεί το αποτέλεσμα. Στην εφευρετική δημιουργικότητα, το άτομο ανακαλύπτει νέες σχέσεις και συνδυασμούς που το οδηγούν στην εφεύρεση. Στη μεταρρυθμιστική δημιουργικότητα, το άτομο τροποποιεί τις βασικές δομές συστημάτων και αρχών που διέπουν την επιστήμη και τη τέχνη. Τέλος, στη ριζοσπαστική δημιουργικότητα, που αποτελεί την υψηλότερη βαθμίδα δημιουργικότητας, το άτομο έρχεται σε ρήξη με προϋπάρχουσες θεωρίες και καινοτομεί παράγοντας πρωτοπόρες ιδέες - εφευρέσεις οι οποίες αλλάζουν καταλυτικά τη ζωή των ανθρώπων. Το μοντέλο αυτό θεωρείται ιεραρχικό (Νημά, 2002).

Για τον Taylor (1988), αποτελεί μια νοητική εργασία που έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή καινούριων και χρήσιμων ιδεών. Κατά τον Taylor, τα ιεραρχικά επίπεδα της δημιουργικότητας είναι τα εξής

1. Εκφραστική δημιουργικότητα: η ανάπτυξη μιας ξεχωριστής ιδέας.
2. Τεχνική δημιουργικότητα: δημιουργική παραγωγή π.χ. βιολί.
3. Ερευνητική δημιουργικότητα: η ανάπτυξη νέων χρήσεων σε παλιά πράγματα.
4. Νεωτεριστική δημιουργικότητα: η διαμόρφωση παρεκκλίσεων σε εδραιωμένες σχολές σκέψης.
5. Αναδυόμενη δημιουργικότητα: η πιο αφηρημένη σύλληψη στοιχείων στο χώρο της παραγωγικότητας. (Φιλίopoulos, 2014)

Ο Gardner (1989), προσέθεσε μία νέα διάσταση στη δημιουργικότητα, εκείνη δηλαδή της συχνότητας εκδήλωσής της, καθώς ορίζει ως «δημιουργικό» το άτομο που με συνέπεια και συχνότητα επιλύει προβλήματα ή επιδεικνύει συμπεριφορές δημιουργικές. Η δημιουργικότητα περιγράφεται ως η «γέννηση» ιδεών που προαπαιτεί ποικιλία λύσεων καθώς τίποτε δεν είναι απολύτως «σωστό» ή «λάθος» (Craft, 2000).

Σύμφωνα με τον Vernon ως «δημιουργικότητα» ορίζεται η ικανότητα του ατόμου να παράγει νέες ή πρωτότυπες ιδέες, να έχει ενοράσεις, να μετασχηματίζει και να ανακαλύπτει, να κατασκευάζει αντικείμενα, τα οποία αναγνωρίζονται από τους ειδικούς ότι έχουν ξεχωριστή επιστημονική, αισθητική, κοινωνική ή τεχνολογική αξία. Βασικό κριτήριο αξιολόγησης ενός πονήματος ως «δημιουργικού» είναι η καινοτομία, αλλά απαιτείται, επίσης, να είναι χρήσιμο

και αποδεκτό, ακόμη και αν η αξία του μεταβληθεί με την πάροδο του χρόνου (Vernon, 1989: 94).

Η Boden (1994), ομαδοποιεί ποικίλους ορισμούς της δημιουργικότητας σε τρεις κατηγορίες: Η πρώτη περιλαμβάνει ορισμούς που οριοθετούν τη δημιουργικότητα ως παραγωγή νέων ιδεών που οδηγούν σε ένα καινοτόμο αποτέλεσμα. Η δεύτερη περιλαμβάνει ορισμούς που οριοθετούν τη δημιουργικότητα ως ένα διαφορετικό τρόπο προσέγγισης και συνδυασμού της ήδη υπάρχουσας γνώσης. Η τρίτη κατηγορία αναφέρει ότι η δημιουργικότητα περιλαμβάνει την παραγωγή νέων ιδεών ή τον συνδυασμό γνωστών δεδομένων σε κάτι καινούριο, παρέχοντας αξία στο τελικό αποτέλεσμα (Φιλίopoulos, 2014).

Ο Brand (2001), επισημαίνει ότι η δημιουργικότητα προαπαιτεί ακροατήριο για να εκτιμήσει και να αξιολογήσει τη χρησιμότητά της. Μέσα από τις ευκαιρίες που παρέχονται στους μαθητές, αυτοί ενθαρρύνονται να διερευνήσουν, να πειραματιστούν και να ανακαλύψουν μέσα από θεματολογία που είναι σχετική με τα ενδιαφέροντά τους και τις εμπειρίες τους. Άλλωστε, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργικότητα ενός ατόμου είναι οι φυσικές του κλίσεις, οι εμπειρίες του, καθώς και η ελευθερία έκφρασής του (Μπουρνέλλη, 2002).

Η επιστήμη της Ψυχολογίας ορίζει ως δημιουργικότητα ή δημιουργική σκέψη «τη γνωστικά οργανωμένη αλλά ευέλικτη και συχνά πολύπλοκη νοητική διεργασία που διακρίνεται για την πρωτότυπη, περίτεχνη και μη αναπαραγόμενη επεξεργασία γνωστικών στοιχείων και σχημάτων σκέψης, η οποία καταλήγει συνήθως στην παραγωγή ασυνήθιστων και μοναδικών προϊόντων τουλάχιστον για το δημιουργό τους. Η πρωτοτυπία και η μοναδικότητα της απάντησης, η ευαισθησία στον εντοπισμό προβλημάτων, η ευελιξία και η ευχέρεια σκέψης, η έκθεση σε ρίσκα, η ανοχή σε διαφορούμενες καταστάσεις, οι ευέλικτοι, τυχαίοι και ετερογενείς συνδυασμοί, είναι μερικά από τα γνωρίσματα της δημιουργικής προσωπικότητας» (Κατσίκη - Γκίβαλου, 2001; Κούσουλας, 2006).

Τέλος, παρ' όλες τις ερευνητικές προσπάθειες από το 1950 και ως σήμερα οι επιστήμονες δεν έχουν καταλήξει σε ένα γενικά αποδεκτό ορισμό της δημιουργικότητας, ακριβώς γιατί αποτελεί μία πολύπλευρη διαδικασία και όχι μία αμετάβλητη και παγιωμένη ιδιότητα. Μεγάλος αριθμός ερευνών υποστηρίζει τη σημασία συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του ατόμου που καθορίζουν τη δημιουργική παραγωγή (Lubart, 1999).

Τα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνουν την προθυμία για υπερπήδηση εμποδίων, για ανάληψη λογικού ρίσκου, ανοχή στην αμφισημία και αυτό-αποτελεσματικότητα. Σύμφωνα με τους King & Pope (1999), η δημιουργικότητα έχει συνδεθεί με ένα πλήθος ψυχολογικών

χαρακτηριστικών, στα οποία εξέχουσα θέση κατέχουν η αυτονομία, η εσωστρέφεια και η διάθεση για καινούριες εμπειρίες.

Για τον Feist (1999), ένα από τα πιο χαρακτηριστικά των δημιουργικών ατόμων είναι η τάση τους να απέχουν από συνήθεις κοινωνικές επαφές, ώστε να εξασφαλίσουν χρόνο να αποσιωθούν στην εκάστοτε εργασία τους, αυτόνομοι και ανεξάρτητοι από εξωτερικές επιρροές. Τα άτομα με δημιουργική προσωπικότητα διακρίνονται για την εφευρετικότητα τους, την ανεξαρτησία και αυτονομία της σκέψης τους, τον ατομισμό, την εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, την ανοχή της ασάφειας και των αντιθέσεων, την έλξη προς τη συνθετότητα (Φιλίopoulos, 2014).

Φαίνεται να διαθέτουν μεγάλο απόθεμα ενεργητικότητας, συναισθηματική ισορροπία, συγκέντρωση των ενδιαφερόντων και της προσοχής τους στο στόχο τους και έντονα κίνητρα. Τα κίνητρά τους είναι προσωπικά καθώς και οι αμοιβές και οι ενισχύσεις τους (Amabile, 1983). Δε διακρίνονται από ανάγκη για κοινωνική συμμόρφωση. Αδιαφορούν για το κοινώς αποδεκτό, αναζητώντας το πρωτότυπο, το παράλογο, το εναλλακτικό. Έλκονται από την πολυπλοκότητα και έχουν τη διάθεση να ρισκάρουν. Διαθέτουν ευελιξία, διαίσθηση και υψηλή αίσθηση του χιούμορ. Έχουν ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων και καλλιτεχνικές ανησυχίες. Επιδεικνύουν ευαισθησία στα προβλήματα του περιβάλλοντος παρατηρώντας λεπτομέρειες, που δεν είναι άμεσα αντιληπτές στους υπόλοιπους (Δανασσής - Αφεντάκης, 1997), ενώ παράλληλα προσπαθούν να παράγουν πρωτότυπες και παράτολμες λύσεις για την επίλυση του προβλήματος (Φιλίopoulos, 2014).

Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έχουν δείξει ότι τα δημιουργικά άτομα, εφαρμόζουν κατά ένα μάλλον ασυναίσθητο τρόπο, συγκεκριμένες αρχές, προκειμένου να παράγουν ιδέες. Πρόκειται για αρχές, οι οποίες περιλαμβάνουν μεταξύ των άλλων, συσχετίσεις, αφαιρέσεις - απλοποιήσεις, συνδυασμούς και παραλλαγές (Amabile, 1983· Sternberg & Lubart, 1993). Ο Torrance (1965), αναγνώρισε επτά δείκτες δημιουργικότητας:

1. Περιέργεια: Εκδηλώνεται με ερωτήσεις επίμονες και σκόπιμες.
2. Προσαρμοστικότητα: Αν δεν αποδώσει ένας τρόπος προσέγγισης δοκιμάζει μια ποικιλία διαφορετικών προσεγγίσεων.
3. Ευαισθησία σε προβλήματα: Γρήγορα διαπιστώνει τις ελλείψεις πληροφοριών καθώς και τις αντιθέσεις σε αυτά που ακούει ή που βλέπει.
4. Επαναπροσδιορισμός: Το παιδί βλέπει κρυμμένα μηνύματα σε προτάσεις που οι άλλοι δέχονται όπως φαίνονται. Ανακαλύπτει νέες χρήσεις για γνωστά αντικείμενα. Βλέπει σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα που οι άλλοι θεωρούν χωρίς καμία σχέση μεταξύ τους.

5. Αίσθηση εαυτού: Το παιδί έχει αίσθηση σημαντικότητας και ατομικότητας και αυτοκατευθύνεται.
6. Πρωτοτυπία: Έχει ιδέες που είναι ενδιαφέρουσες και ξεφρνιάζουν.
7. Διορατικότητα: Το παιδί έχει πρόσβαση σε χώρους του πνεύματος που οι λιγότερο δημιουργικοί άνθρωποι επισκέπτονται μόνο στα όνειρα τους. Ξοδεύει χρόνο παίζοντας με ιδέες και πιθανότητες(Φιλίopoulos, 2014)..

Οι ιδιοτυπίες της προσωπικότητας των δημιουργικών ατόμων, δεν εγγυώνται επιτυχία σε όλους τους τομείς της ζωής τους. Αυτό που χαρακτηρίζει σε ένα γενικότερο επίπεδο τα δημιουργικά άτομα είναι η πολυπλοκότητα του χαρακτήρα τους. Στα άτομα όμως αυτά εμφανίζονται ταυτόχρονα ορισμένα ζεύγη ακραίων αντιθετικών χαρακτηριστικών, γεγονός που προσδίδει την πολυπλοκότητα στο χαρακτήρα των δημιουργικών ατόμων. Τα σημαντικότερα από τα ζεύγη αυτά είναι τα ακόλουθα:

1. Ενεργητικότητα αλλά και ηρεμία: Τα δημιουργικά άτομα χαρακτηρίζονται από μεγάλη ενεργητικότητα, ενθουσιασμό, αφοσίωση και επιμονή για την επίτευξη ενός στόχου ο οποίος αποτελεί αυτοσκοπό. Την ενεργητικότητα διαδέχεται ένα διάστημα φαινομενικής αδράνειας αλλά ουσιαστικού αναστοχασμού και ενδοσκόπησης.
2. Εξυπνάδα αλλά και παιδική αφέλεια: Ενώ είναι άτομα αναμφισβήτητα οξυδερκή, παράλληλα επιδεικνύουν έναν παρορμητισμό και μια «παιδιάστικη» αφέλεια, η οποία συνοδεύεται από παιγνιώδη διάθεση και άδολο ενθουσιασμό.
3. Υπευθυνότητα αλλά και παιγνιώδη διάθεση: Μπορούν να διαχειριστούν με υπευθυνότητα και πειθαρχία σύνθετα έργα που απαιτούν προσήλωση και σκληρή δουλειά, κινητοποιούμενοι από εσωτερικά κίνητρα (Amabile, 1996). Όμως μπορούν ταυτόχρονα να καταργούν τις συμβάσεις και να αλληλεπιδρούν επιδεικνύοντας μια παιγνιώδη διάθεση, γεμάτη χιούμορ και ανατροπή
4. Φαντασία αλλά και ρεαλισμό: Μπορούν να προβούν σε δημιουργική παραγωγή, συνδυάζοντας ποικιλόμορφα ερεθίσματα σε ασυνήθιστους τόνους και αποχρώσεις και διαβλέποντας πρωτόγνωρες σχέσεις σε συνηθισμένα φαινόμενα. Παράλληλα, έχοντας πλήρη επίγνωση της πραγματικότητας, αντιλαμβάνονται εάν οι ιδέες τους μπορούν να βρουν εφαρμογή, κάτω από ποιες συνθήκες και υπό ποιες ακριβώς προϋποθέσεις.
5. Εξωστρέφεια αλλά και απομόνωση: Αγαπούν την επικοινωνία και τη συναναστροφή με άλλα δημιουργικά άτομα προκειμένου να μοιράζονται και να ανταλλάσσουν σκέψεις, ιδέες και προβληματισμούς. Την ίδια στιγμή αποσύρονται

σ' ένα δικό τους κλειστό και περιχαρακωμένο σύμπαν, το οποίο, είναι για τους υπόλοιπους ακατανόητο και απροσπέλαστο.

6. Αυτοπεποίθηση αλλά και ταπεινοφροσύνη: Προκειμένου να διαχειριστούν την αμφισβήτηση και ενδεχομένως τη γελοιοποίηση των ιδεών τους που είναι εξ' ορισμού καινοτόμες και αντισυμβατικές, πρέπει να διαθέτουν ένα ισχυρό Εγώ και υψηλή αυτοεκτίμηση (Csikszentmihalyi, 1988· Sternberg & Lubart, 1995). Από την άλλη, εάν δεν αναγνωρίσουν με ταπεινοφροσύνη την προσφορά και τη συμβολή προγενέστερων δημιουργών, ώστε να τη μετασηματίσουν δημιουργικά και να την εξελίξουν, δεν μπορούν να την αξιοποιήσουν.
7. Επαναστατικότητα αλλά και συντηρητικότητα: Χαρακτηριστικό γνώρισμα των δημιουργικών ατόμων, είναι η άρση των συμβάσεων, ο αντικομφορμισμός και η ανατροπή παγιωμένων και στερεότυπων πρακτικών. Ταυτόχρονα όμως, είναι πολύ δύσκολη μια πρωτότυπη και αυθεντική παραγωγή, εάν προηγουμένως δεν έχουν αφομοιωθεί δοκιμασμένες και κοινά αποδεκτές αρχές.
8. Πάθος αλλά και αντικειμενικότητα: Μπορούν να δουλεύουν με πάθος και αφοσίωση, δοσμένοι ολοκληρωτικά στο έργο τους, ωστόσο αποτελούν οι ίδιοι τον αυστηρότερο κριτή του εαυτού τους, επιδεικνύοντας αντικειμενικότητα και έναν υγιή σκεπτικισμό(Φιλίππουλος, 2014).

3. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΡΘΡΟΥ

Ακολουθεί η μη επαγγελματική μετάφραση του άρθρου « «The Personalities of Creative Writers» (Οι προσωπικότητες των Δημιουργικών Συγγραφέων» της Jane Piirto, έτσι όπως αυτό εμφανίζεται στον θεμελιώδη τόμο του Εκδοτικού Οίκου Cambridge University Press με την επιμέλεια των επιφανών ψυχολόγων Scott Barry Kaufman και James C. Kaufman και τίτλο «The Psychology of Creative Writing».

Η συγγραφέας είναι πολυγραφότατη επιστήμονας στην παιδαγωγική και την ψυχολογία, όντας παράλληλα βραβευμένη και ευρύτατα δημοσιευμένη ποιήτρια και μυθιστοριογράφος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΑΡΘΡΟΥ

Οι δημοφιλείς απεικονίσεις των ανδρών μυθιστοριογράφων και ποιητών τους δείχνουν να είναι ντυμένοι επαγγελματικά, με στρατιωτική στολή ή αθλητικά τούντ σακάκια με δερμάτινες επαγκωνίδες, να καπνίζουν πίπα. Σε άλλες περιπτώσεις όπως οι Ernest Hemingway και Jim Harrison, να κρατούν τουφέκια ή καλάμια ψαρέματος, φορώντας κοκκάλινα γυαλιά ή περπατώντας μάγικα με καουμπόικα καπέλα: Γράφουν μέσα από τον αποκομμένο κόσμο τους ή από το πεδίο της μάχης. Οι δύο αυτές διαφορετικές εικόνες είναι εν μέρει αληθινές.

Και η γυναίκα-συγγραφέας; Είναι ντυμένη με ανδρικά ρούχα, τα μαλλιά της κομμένα σε αγορίστικο καρέ, χωρίς στηθόδεσμο, προκλητική, καθώς ζει με τις γυναίκες και τους άντρες εραστές της στις μποέμ σοφίτες μιας μεγάλης πόλης' ή είναι παιχνιδιάρικα αθώα και γεμάτη ένταση, με τα μαλλιά της μακριά, ανακατεμένα και ελεύθερα και γεμάτα άνθη φρεσκοκομμένων αγριολούλουδων, καθισμένη σε ένα λιβάδι, με τα λεπτά μακριά της δάχτυλα να γυρίζουν αργά τις σελίδες ενός δερματόδετου βιβλίου που έχει για σελιδοδείκτη μια κορδέλα. Όπως θα διαφανεί παρακάτω, οι προσωπικότητες που είναι υπαινισσόμενες είναι επίσης εν μέρει αληθινές.

Οι δημιουργικοί άνθρωποι είναι αυτοί που κάνουν δημιουργικές πράξεις. Η δημιουργικότητα προκύπτει στην γένεση, την δημιουργία. Στην μάχη του να είναι κανείς δημιουργικός, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Οι δημιουργικοί άνθρωποι φαίνεται να έχουν συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν τη βάση της Πυραμίδας Piirto για την Ανάπτυξη του Ταλέντου (Εικόνα 1.1)

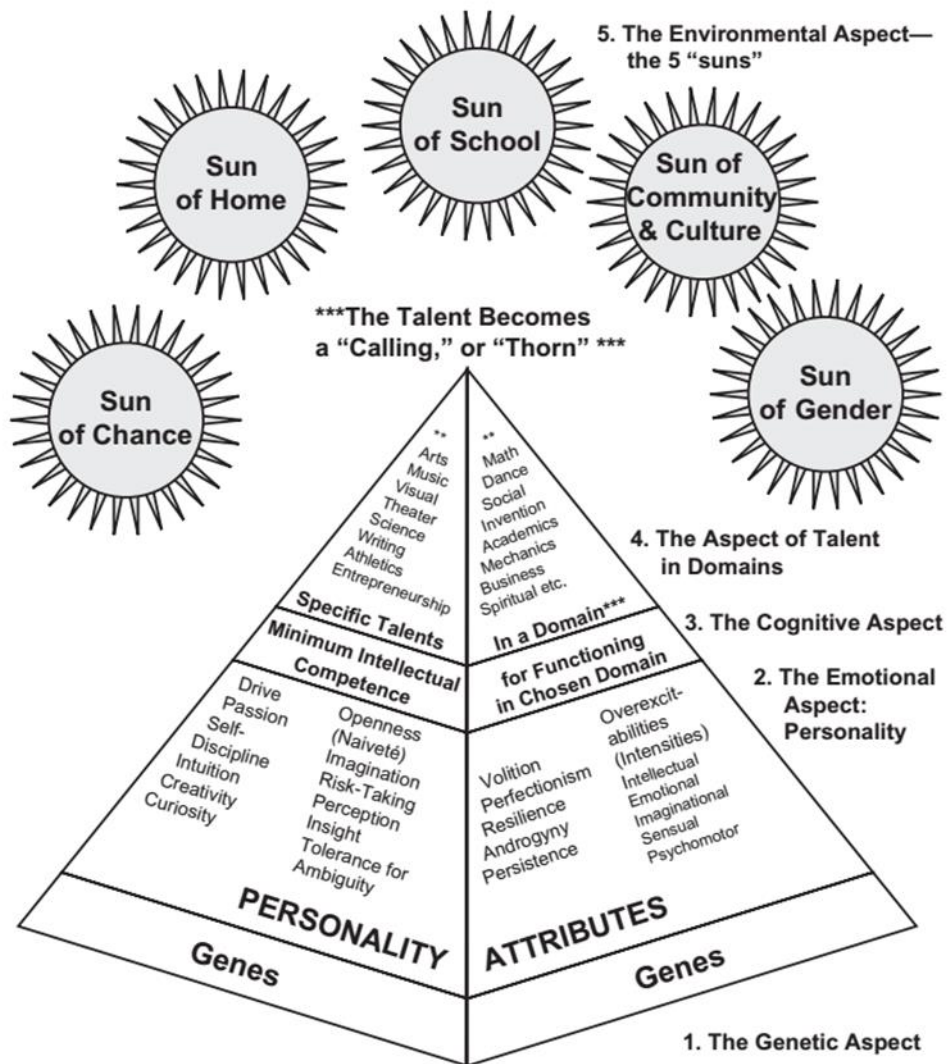

Figure 1.1. The Piirto Pyramid of Talent Development. ©Jane Piirto, 1993. All rights reserved.

Πολλές έρευνες έχουν τονίσει ότι οι πετυχημένοι δημιουργοί σε κάθε χώρο έχουν συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά (Feist, 1999). Αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν τη βάση του μοντέλου και στηρίζονται στη λογική των γονιδίων. Ανάμεσά τους είναι και τα εξής: ανδρογνισμός (Barron, 1968a; Csikszentmihalyi, Rathunde, & Whalen, 1993; Piirto & Fraas, 1995; Piirto & Johnson, 2004), δημιουργικότητα (Renzulli, 1978; Tannenbaum, 1983), φαντασία (Dewey, 1934; Langer, 1957; Plato, 1952; Prescott, 1920; Santayana, 1896), ενόραση (Runco, 2006; Sternberg & Davidson, 1995), συναισθησία (Barron, 1968a, 1968b, 1995; Myers & McCaulley, 1985; Piirto & Johnson, 2004), εσωστρέφεια (Cross, Speirs Neumeister, & Cassady, 2007; Myers & McCaulley, 1985; Piirto & Johnson, 2004; Simonton, 1999), αφέλεια ή δεκτικότητα στην εμπειρία (Cattell, 1971, 1990; Ghiselin, 1952), υπερενθουσιασμός (Dabrowski, 1965; Piechowski, 2006; Piirto, Montgomery, & May, 2008),

κίνητρα ή πάθος για ενασχόληση με έναν συγκεκριμένο τομέα (Barron, 1968a, 1995; Bloom, 1985), διορατικότητα (Myers & McCaulley 1985), επιμονή (Rayneri, Gerber, & Wiley, 2003; Renzulli, 1978), προτίμηση στην πολυπλοκότητα (Barron, 1995), προσαρμοστικότητα (Block & Kremen, 1996; Jenkins-Friedman, 1992; Renzulli, 1978); ριψοκινδυνότητα (MacKinnon, 1978; Torrance, 1987), αυτοπειθαρχία (Piirto, 2004), αυτό-αποτελεσματικότητα (Sternberg & Lubart, 1992; Zimmerman, Bandura, & Martinez-Pons 1992), ανοχή στην ασάφεια (Barron, 1968a, 1995) και θέληση (Corno & Kanfer, 1993; Simonton, 1999).

Η λίστα αυτή δεν είναι διακριτή ή ολοκληρωμένη αλλά δείχνει ότι οι δημιουργικοί ενήλικες επιτυγχάνουν την αποτελεσματικότητα εν μέρει λόγω της δύναμης της προσωπικότητάς τους. Οι ταλαντούχοι ενήλικες που έχουν επιτυχία διαθέτουν πολλά από αυτά τα χαρακτηριστικά.

Η προσωπικότητα είναι ένας τομέας όπου συνυπάρχουν πολλές ανταγωνιστικές θεωρίες. Η θεωρία της προσωπικότητας μπορεί να είναι ψυχαναλυτική (ψυχολογία του εγώ, αντικειμενικές σχέσεις, διαπροσωπικότητα, συμπεριφορική ή γνωστική (ποσοτικές μελέτες που στηρίζονται στην παραγοντική ανάλυση όπως αυτές των Cattell (1990) και Eysenck (1993) ή ανθρωπιστικές (χρησιμοποιώντας τη φαινομενολογία, υπαρξισμό, τη θεωρία του Gestalt, τον ανθρωπισμό ή τις διαπροσωπικές θεωρίες). Η προσωπικότητα κάποιες φορές εξισώνεται με τον χαρακτήρα και θεωρείται ότι κατευθύνει τον τρόπο ζωής κάποιου. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που αναφέρονται εδώ έχουν προσδιοριστεί από εμπειρικές μελέτες των δημιουργικών παραγωγών, κυρίως ενηλίκων, κάποιες φορές όμως μελετήθηκαν και έφηβοι σε ειδικά σχολεία και προγράμματα. Κάποιες έρευνες υποδεικνύουν ότι υπάρχει μια εξελικτική πορεία στις αιτίες προτιμήσεων προσωπικότητας (Feist, 2007). Πολλές μελέτες χαρακτηριστικών προσωπικότητας έχουν χρησιμοποιήσει το Δείκτη Τύπων Myers- Briggs, που βασίζεται στην θεωρία της προσωπικότητας του Jung. Στις έρευνες που αναφέρονται εδώ έχουν χρησιμοποιηθεί επίσης οι 16 Παράγοντες Προσωπικότητας Cattell, ο κατάλογος Eysenck, ο κατάλογος Δημιουργικής Προσωπικότητας Gough, ο Ψυχολογικός Κατάλογος Καλιφόρνια, ο Πολυφασικός Ψυχολογικός Κατάλογος Minnesota και άλλοι.

Επίσης αναφέρεται και η παγίωση των χαρακτηριστικών προσωπικότητας σε Πέντε Μεγάλους μέσα από την παραγοντική ανάλυση (Costa & McCrae, 1992; McCrae & Costa, 1999), καθώς όμως νεότερες εργασίες έχουν παρατηρήσει και άλλα χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβάνονται και αυτά εδώ. Αυτά αναλύονται με βάση τη «λεξικογραφική παράδοση» (Costa & McCrae, 1992, p. 14) από ερευνητές όπως ο Cattell. Ο αναθεωρημένος NEO Κατάλογος Προσωπικότητας (NEO-PI-R) συνδυάζει τους παράγοντες σε πτυχές και αυτούς σε πέντε τομείς: Νευρωτικότητα (N), Εξωστρέφεια (E), Ανοικτότητα (O), Συμφωνία (A) και

Ευσυνειδησία (C). Φαίνεται ότι στον τομέα της Ανοικτότητας προς την εμπειρία (O) συμπεριλαμβάνονται δημιουργικά χαρακτηριστικά: Φαντασία (O1), Αισθητική (O2), Συναισθήματα (O3), Δράσεις (O4), Ιδέες (O5) και Αξίες (O6). « Οι ανοικτοί άνθρωποι είναι αντισυμβατικοί, πρόθυμοι να αμφισβητήσουν την εξουσία και προετοιμασμένοι να υιοθετήσουν νέες ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές ιδέες(Costa & McCrae, 1992, p. 15). Παρόλα αυτά, και άλλα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου εργαλείου μπορούν να εφαρμοστούν στους συγγραφείς: για παράδειγμα Ευαισθησία (A6) και, ειδικά όταν πρόκειται για συγγραφείς, Κατάθλιψη (N3). Βέβαια, όλα αυτά είναι εικασίες και δεν υπάρχουν γνωστά δεδομένα σε συγγραφείς που έχουν αξιολογηθεί με το συγκεκριμένο εργαλείο, καθώς εκκρεμεί η διεξαγωγή παρόμοιων ερευνών.

Ο δημιουργικός συγγραφέας μπορεί να θεωρηθεί ότι διαθέτει αυτά τα γενικά χαρακτηριστικά που συναντώνται στους δημιουργούς, όπως επίσης και σε άλλους ανθρώπους. Στο κεφάλαιο αυτό όμως συζητώνται τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που φαίνεται να διαθέτουν οι συγγραφείς.

Πολλές έρευνες έχουν προέλθει από το Ινστιτούτο Αξιολόγησης και Διερεύνησης Προσωπικότητας (IPAR), το οποίο εγκαθιδρύθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Berkley. Ο MacKinnon (1978) διηύθυνε το IPAR, αφού είχε πριν υπηρετήσει στο Γραφείο Ειδικών Υπηρεσιών, πρόγονο της CIA. Το 1949 το ίδρυμα Rockefeller, η επιχείρηση Carnegien και το ίδρυμα Ford παρείχαν χρηματοδότηση για να ξεκινήσει το IPAR με σκοπό να προσδιορίσει ποιοι άνθρωποι είναι οι πιο αποτελεσματικοί και τι τους κάνει να είναι έτσι. (Barron, 1963).

Ανάμεσα στους ανθρώπους που μελετήθηκαν βρίσκονταν συγγραφείς, αρχιτέκτονες, φοιτητές μηχανικοί, γυναίκες μαθηματικοί, εφευρέτες και επιστήμονες ερευνητές. Οι άνθρωποι αυτοί επιλέχθηκαν με βάση την επιλογή από ομότιμα μέλη τους., δηλαδή τα άτομα που πρότειναν τους ερευνώμενους ήταν καθηγητές πανεπιστημίου, επαγγελματίες και γνώστες του χώρου. Ανάμεσα στους ερευνητές βρίσκονταν οι Frank Barron, Donald MacKinnon, Harrison Gough, Ravenna Helson, Donald Crutchfield, and Erik Erikson (Helson, 1999).

Στο IPAR, ο Frank Barron και οι συνεργάτες του ζήτησαν από καθηγητές λογοτεχνίας και δράματος να τους δώσουν τα ονόματα των πιο δημιουργικών ανάμεσα στους προεξέχοντες δημιουργικούς συγγραφείς που ήταν ενεργοί τότε (Barron, 1968a, 1968b, 1969, 1972, 1995). Προέκυψε μια λίστα 56 συγγραφέων, που προσκλήθηκαν στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια για να συμμετάσχουν σε εκτενή έρευνα και πραγματοποίηση συνεντεύξεων. Αυτές οι έρευνες ήταν πρωτοπόρες για κάποιες τεχνικές συνέντευξης και τεστ που ακόμα και σήμερα χρησιμοποιούνται στη μελέτη απόδοσης χαρακτηριστικών προσωπικότητας, όπως για

παράδειγμα η μέθοδος Q-sort για την συνέντευξη και η Καλλιτεχνική Κλίμακα Barron- Welsh για την εκτίμηση έργων τέχνης. Κάποιοι από τους συγγραφείς που βρέθηκαν στο Πανεπιστήμιο ήταν οι Truman Capote, Frank O'Connor, Muriel Rukeyser, William Carlos Williams, MacKinlay Kantor, Jessamyn West, A. B. Guthrie Jr., Andrew Lytle, Robert Duncan, Bill Mauldin, και Kenneth Rexroth. Εκτός Πανεπιστημίου πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις και τεστ με συγγραφείς όπως οι Norman Mailer, W. H. Auden, Marianne Moore, Michael McClure, Arthur Koestler και Sean O'Faolain. Επιπλέον, ανάμεσα στους συγγραφείς που προσήλθαν για να περάσουν από τεστ ήταν ο Saul Bellow, ο οποίος ανέφερε στον George Garrett ότι πληρώνεται \$10,000 για να πάει στο Berkley και να κάνει ψυχολογικά τεστ. Ο Bellow ανέφερε « Είχαν κι τον Capote εκεί, επίσης – και αυτό με το οποίο κατέληξαν ήταν ότι οι συγγραφείς έχουν περισσότερη θέληση...και αν αυτό είναι όλο, δεν σου λείει τίποτα, εκτός ίσως από το ότι η πειθαρχία βοηθά (αναφέρεται στο Neubauer, 1994, p. 120).

Ο Barron (1995), περιγράφοντας τη διαδικασία, έγραψε: « Ήταν μια οδυνηρή και κοπιαστική ευθύνη να ρωτάς αυτούς τους συγγραφείς, πολλοί από τους οποίους είχαν υποστεί πολλά στη δική τους δημιουργική ζωή, να ψάξουν βαθιά μέσα τους και να απαντήσουν σε ερωτήσεις... φαινομενικά άσχετες και ανάξιες ερωτήσεις. (p. 183). Οι μελέτες IPAR ήταν σημαντικές για την έρευνα σχετικά με τους συγγραφείς.

ΤΙ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΑ ΤΕΣΤ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Υπάρχουν στοιχεία για τις προσωπικότητες των δημιουργικών συγγραφέων από τεστ προσωπικότητας που έχουν αναπτυχθεί από ψυχολόγους και ψυχαναλυτές. Συζητώνται δύο μικρές έρευνες της συγγραφέως που χρησιμοποιούν τον Δείκτη Τύπου Myers-Briggs(MBTI) και το Ερωτηματολόγιο Υπέρ-ενθουσιασμού (OEQ). (Piirto, 1978, 1995, 1998b).

Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΥΠΟΥ MYERS- BRIGGS

Το MBTI έχει χρησιμοποιηθεί για να προσδιορίσει τις προτιμήσεις τύπων με βάση τη θεωρία του Jung σε πολλές ομάδες, όπως οι επιστήμονες, καλλιτέχνες, εργάτες, συγγραφείς και σύμβουλοι. Οι μελέτες δημιουργικότητας που πραγματοποιήθηκαν με βάση το MBTI έγιναν σε συνδυασμό με άλλες έρευνες στο IPAR. Πολλοί συγγραφείς προτίμησαν τα χαρακτηριστικά N (Διαισθητικό) και το P (Διορατικό).

Το MBTI χορηγήθηκε σε μια ομάδα 15 επιτυχημένων γυναικών συγγραφέων και σε μια ομάδα ελέγχου 15 γυναικών δασκάλων δημοτικού. Προέκυψαν δύο ισχυρά μοτίβα. Σε

συμφωνία με τα δεδομένα IPAR, οι περισσότερες συγγραφείς προτίμησαν την συναισθησία (N) και τη Διορατικότητα (P). Όπως είπαν οι Myers and McCaulley: « Τα δεδομένα από τον κόσμο γίνονται δεκτά με τρόπους που ξεπερνούν τις αισθήσεις και προτίμησαν να δουν μοτίβα, σχέσεις και νοήματα σε όλα όσα αντιλαμβάνονται» (1985, p. 135). Το εβδομήντα πέντε τις εκατό των γυναικών συγγραφέων προτίμησαν τον συνδυασμό NF (αίσθηση συναισθησίας) ή NT (αίσθηση διορατικότητας), σε αντίθεση με μόνο το 20% της ομάδας ελέγχου των δασκάλων. Αντιθέτως, η ομάδα ελέγχου επέλεξε τον συνδυασμό SF (Αίσθηση και Συναίσθημα) (Piirto, 1998c). Οι γυναίκες στον γενικό πληθυσμό είναι πιθανότερο να επιλέξουν την Αίσθηση από την Σκέψη, και γι' αυτό το εργαλείο αυτό έχει ξεχωριστά πλαίσια για τους άνδρες και για τις γυναίκες όταν βαθμολογούνται αυτές οι προτιμήσεις (Myers & McCaulley, 1985).

Η έρευνα αυτή επιβεβαίωσε αυτό που βρέθηκε από τον Barron (1968a), ο οποίος ανέφερε ότι οι συγγραφείς που μελέτησε επίσης προτίμησαν το Συναίσθημα και την συναισθησία. Οι συγγραφείς ήταν « σαφώς πιο εσωστρεφείς από ότι εξωστρεφείς, πιο πολύ βασιζόμενοι στο συναίσθημα παρά σκέψη, και πιο διαισθητικοί παρά προσανατολισμένοι στην εμπειρία των αισθήσεων. (σελ. 237, 245). Εφόσον η έρευνα IPAR περιείχε περισσότερους άνδρες από ότι γυναίκες, τα αποτελέσματα εδώ δείχνουν ότι δεν φαίνεται να υπάρχουν διαφορές φύλου στις προτιμήσεις των τύπων προσωπικότητας, προσδιορίζοντας ότι ίσως ο «ήλιος» του φύλου να είναι περιβαλλοντικός, έτσι όπως τοποθετείται στην Πυραμίδα της Ανάπτυξης Ταλέντου (Εικόνα 1.1.).

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΥΠΕΡ-ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ

Η συγγραφέας έχει επίσης δημοσιεύσει (Piirto, 2002; Piirto, in press) τις απομαγνητοφωνήσεις του ερωτηματολογίου για τρεις άνδρες συγγραφείς: ένα ποιητή, έναν πεζογράφο και ένα σκηνοθέτη. Τα σκορ σε αυτά τα ερωτηματολόγια προσδιόρισαν ότι είχαν τα υψηλότερα επίπεδα φαντασιακού, πνευματικού και συναισθηματικού υπερ-ενθουσιασμού.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Το κεφάλαιο αυτό συζητά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά προσωπικότητας των συγγραφέων που είναι δυνατόν να υπάρχουν ή να μην υπάρχουν και σε άλλους δημιουργικούς ανθρώπους που ασκούν τη δημιουργικότητά τους σε άλλους τομείς: (1) φιλοδοξία / φθόνος, (2) ενασχόληση με φιλοσοφικά θέματα, (3) ειλικρίνεια που συχνά εκφράζεται σε πολιτικό ή

κοινωνικό ακτιβισμό, (4) ψυχοπαθολογία, (5) κατάθλιψη, (6) συναισθησία και (7) αίσθηση χιούμορ. Λαμβάνονται παραδείγματα από αποσπάσματα ανέκδοτων κειμένων των ζώων των συγγραφέων. Η μεθοδολογία ήταν ποιοτική και το υλικό προέρχεται από δημοσιευμένες συνεντεύξεις, απομνημονεύματα και βιογραφίες. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών έχει δημοσιευθεί και στο άρθρο Piirto (2002). Το κριτήριο για την συμπερίληψη ή όχι ενός συγγραφέα ήταν αυτός να συμπεριλαμβάνεται ή θα συμπεριληφθεί στον κατάλογο Αμερικανών Ποιητών και Συγγραφέων (www.pw.org/directory/), το οποίο έχει πολύ υψηλό πρότυπο συμπερίληψης.

Ο συγγραφέας χρειάζεται να διαθέτει 12 βαθμούς για να καταλογογραφηθεί, με τους βαθμούς να δίνονται ως εξής: κάθε βιβλίο ποίησης, μυθιστοριογραφίας ή δημιουργικής μη μυθιστοριογραφίας (προσωπικά δοκίμια ή απομνημονεύματα) = 12 βαθμοί, κάθε φυλλάδιο = 6 βαθμοί, κάθε έργο μυθιστοριογραφίας ή δημιουργικής μη μυθιστοριογραφίας (προσωπικά δοκίμια ή απομνημονεύματα, δημοσιευμένο σε λογοτεχνικό περιοδικό, ανθολογία ή επιμελημένη ψηφιακή έκδοση) = 3 βαθμοί και κάθε ποίημα δημοσιευμένο σε λογοτεχνικό περιοδικό, ανθολογία ή επιμελημένη ψηφιακή έκδοση = 2 βαθμοί. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν μόνο 7.355 συγγραφείς καταλογογραφημένοι, από τους οποίους περίπου 4.000 είναι ποιητές, 1.900 είναι μυθιστοριογράφοι, 100 είναι συγγραφείς παραστάσεων και οι υπόλοιποι (περίπου 1.100) είναι και ποιητές και μυθιστοριογράφοι. Πολλές έρευνες για τους δημιουργικούς συγγραφείς δεν έχουν χρησιμοποιήσει ένα παρόμοιο πρότυπο, καθώς δύναται να χρησιμοποιούν τις ατομικές αυτό-περιγραφές παρά την περιγραφή από άλλους και την καταγραφή της λογοτεχνικής παραγωγής τους. Στη συγκεκριμένη έρευνα η συγγραφέας είναι και συμμετέχων – παρατηρητής, εφόσον συμπεριλαμβάνεται ως ποιήτρια και συγγραφέας (π.χ. δείτε Piirto, 1985, 1995)σε αυτόν τον κατάλογο.

ΦΙΛΟΔΟΞΙΑ / ΦΘΟΝΟΣ

Η φιλοδοξία και ο σωσίας της, ο φθόνος, δεν είναι έννοιες άγνωστες στους συγγραφείς. Για παράδειγμα ο συγγραφέας T. Coraghessan Boyle είπε ότι θέλει να είναι «ο πιο διάσημος συγγραφέας εν ζωή και ο μεγαλύτερος συγγραφέας που έχει ζήσει ποτέ.» (Friend, 1990, σελ. 60–68). Άλλοι συγγραφείς, οι οποίοι σαν τον Boyle, έχουν σπουδάσει στο διάσημο Iowa Writers' Workshop έχουν επίσης εκφράσει αυτήν τη φιλοδοξία. Η συγγραφέας Jane Smiley, τότε άρτι απόφοιτος του Πανεπιστημίου της Iowa με διδακτορικό στη Μεσαιωνική λογοτεχνία, ανέφερε στη συγγραφέα ακριβώς το ίδιο πράγμα μια αυγουστιάτικη βραδιά σε ένα σκοτεινό βανάκι στο δρόμο προς το Συνέδριο Bread Loaf Writers' Conference το 1977 όταν αφηγούνταν

τα όνειρά και τις ελπίδες τους. Από τότε έχει κερδίσει το Εθνικό Βραβείο Βιβλίου (National Book Award) και το Βραβείο Pulitzer, αυξάνοντας σταθερά τη φήμη της και γράφοντας με αξιοσημείωτη αυτοπειθαρχία και ζήλο.

Οι συγγραφείς χρειάζονται τη φιλοδοξία, όπως επίσης και οι άλλοι δημιουργικοί παραγωγοί, αλλά αυτή η φιλοδοξία συχνά παράγει τρομερά συναισθήματα ανεπάρκειας και άγχους. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι ενυπάρχει το προσωπικό στοιχείο του κάθε συγγραφέα – ο εαυτός ή ο κωδικοποιημένος εαυτός τους. Το υψηλό ποσοστό απόρριψης που βιώνουν οι δημιουργικοί συγγραφείς όταν επιδιώκουν να δημοσιεύσουν την δουλειά τους είναι δυνατόν επίσης να συνεισφέρει στα έντονα συναισθήματα φθόνου που συμβαδίζουν με έντονη φιλοδοξία. Η ποιήτρια Molly Peacock δεν απολογήθηκε ποτέ για τη φιλοδοξία της :

«Από τότε που ήμουν μικρό κορίτσι ήθελα να γίνω καλλιτέχνης, και είπα στον εαυτό μου, « Με κάποιον τρόπο θα φύγω από το Buffalo της Νέας Υόρκης.» Είχα κίνητρα να φύγω από εκείνο το σπίτι και εκείνη την πόλη. Χρειάζεται φιλοδοξία και η φιλοδοξία ενυπάρχει σε εκείνη την πρώτη επιθυμία για επιτυχία. Φυσικά δεν μπορεί να δημοσιεύσεις στο «The New Yorker» χωρίς φιλοδοξία να επιτύχεις. Αλλά επίσης δεν μπορείς να δημοσιεύσεις στο τεύχος ένα του τόμου ενός εντελώς καινούριου μικροσκοπικού λογοτεχνικού οργανισμού χωρίς να έχει μια παρόμοια πείνα για επιτυχία... Η φιλοδοξία είναι πραγματικότητα στη ζωή οποιουδήποτε έχει βλέψεις για οτιδήποτε. (Friman & Templin, 1994, p. 41)

Ο Coleridge, τον 19ν αιώνα, επίσης βίωσε τον φθόνο των άλλων συγγραφέων, αναφέροντας ότι δεν πρόκειται για νέο φαινόμενο. Περιγράφοντας την υποδοχή του ποιήματός του «Christabel», είπε « Τρία χρόνια πριν δεν ήξερα ή δεν πίστευα ότι είχα κάποιον εχθρό στον κόσμο: και τώρα ακόμα και η πιο έντονη αίσθηση ευγνωμοσύνης είναι αναμειγμένα με φόβο και ....ρωτά: έχω έστω και ένα φίλο;» (Coleridge, 1872, σελ. 680) Θυμόταν ότι τον εκλιπαρούσαν να αναγνώσει το έργο του σε πολλές κοινωνικές συγκεντρώσεις και τον προέτρεπαν να το δημοσιεύσει. « Από τότε, με πολύ λίγες εξαιρέσεις, δεν έχω ακούσει τίποτα άλλο παρά προσβολές, και αυτές ακόμα σε ένα πνεύμα πικρίας.

Η σκοτεινή πλευρά των κινήτρων και της ανθεκτικότητας που χρειάζεται ένας δημιουργικός συγγραφέας είναι ο φθόνος που νιώθει για την επιτυχία των άλλων. Ο φθόνος μπορεί να παραλύσει, αλλά μπορεί επίσης και να δώσει περαιτέρω κίνητρο. Η Friedman (1994) χαρακτήρισε τον φθόνο ως «την ασθένεια του συγγραφέα». Έγραψε « Η επιθυμία είναι αυτή που προκαλεί τον φθόνο. Δεν είναι η επιθυμία ο κακός της υπόθεσης εδώ; Και πάλι όμως πώς να γίνει κανείς καλλιτέχνης χωρίς επιθυμία.» Οι συγγραφείς προβάλλουν το ότι οι άλλοι συγγραφείς είναι χαρούμενοι, επιτυχημένοι, διάσημοι και ότι θαυμάζονται από όλους, οπότε

κάνοντάς το παραδίδουν τον εαυτό τους στην ισχύ του περιττού. Πόση επιδοκιμασία και εγκώμια είναι αρκετά; Ο Louis Simpson (1972) σημείωσε ότι οι φιλίες μεταξύ συγγραφέων δεν φαίνεται να διαρκούν: « Αρχίζουν να νιώθουν πικρία απέναντι στην κριτική και νομίζουν ότι ο άλλος προσπαθεί να τους υποσκάψει ή αρχίζουν να ζηλεύουν την επιτυχία του» (σελ. 175) Η Cynthia Ozick στην συνέντευξή της στο Paris Review περιέγραψε πώς πίστευε ότι θα είναι ο Henry James μέχρι την ηλικία των 25 και όταν αυτό δεν συνέβη, ξεκίνησε να παρατηρεί όσους γίνονταν διάσημοι. Ο φθόνος είχε αρχίσει να την κατατρώγει ((Teicholz, 1989). Έφτασε στο σημείο να γράψει και ένα διήγημα που ονόμασε «Φθόνος» “Envy” (Ozick, 1971), στο οποίο ένας Εβραίος συγγραφέας καταλαμβάνεται από φθόνο για τα επιτεύγματα των άλλων συγγραφέων που μπορούν να γράψουν στα αγγλικά.

Βέβαια υπάρχουν και άλλες αιτίες του φθόνου. Πολλοί γνωστοί συγγραφείς διδάσκουν σε πανεπιστήμια. Η συγγραφέας Jean Valentine περιέγραψε την αίσθηση του έντονου φθόνου απέναντι στους ταλαντούχους μαθητές της σε σημείο που σταμάτησε να διδάσκει. «Οι φοιτητές μου έρχονταν και παρέδιδαν τόσο υπέροχα ποιήματα και εγώ ζήλευα. Δεν μπορούσα να γράψω τίποτα. ((Bland, 2004, σελ. 51). Μια άλλη αιτία φθόνου είναι όταν κάποιος σκέφτεται και αναρωτιέται για την κληρονομιά που θα αφήσει ως συγγραφέας. Ο Hemingway ήταν γνωστός για τη ζήλεια του απέναντι στους σύγχρονούς του ενώ επίσης αναζητούσε θριαμβολογία απέναντι στους προκατόχους του. Στη βιογραφία της Lynn(1988) αναφέρεται να λέει: «Ξεκίνησα πολύ ήσυχα και κέρδισα τον κύριο Turgenev. Ακολούθως προπονήθηκα σκληρά και νίκησα τον κύριο de Maupassant. Βρέθηκα να έχω δύο ισοπαλίες με τον κύριο Stendahl. . . .Αλλά κανένας δεν θα με βάλει στην ίδια αρένα με τον κύριο Tolstoy εκτός και αν είμαι τρελός ή συνεχίζω να βελτιώνομαι (σελ. 549). Η αντιπαλότητα και οι συνεχείς επανασυνδέσεις στη σχέση μεταξύ των ποιητών James Dickey και Robert Bly κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 οδήγησαν σε μια σειρά δημοσίων δηλώσεων για τον πατριωτισμό του καθενός κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων κατά του πολέμου του Βιετνάμ. Η φιλία τους όμως ήταν πάντα γεμάτη φθόνο, καθώς ο πρώτος και εν συνεχεία ο δεύτερος ανέρχονταν στο κολεγιακό αναγνωστικό κύκλωμα των δεκαετιών 1960 και 1970 (Hart, 2000). Και οι δύο απέκτησαν διεθνή αναγνώριση: ο Dickey με το «Απελευθέρωση» (Deliverance),ο Bly με το «Iron John», αλλά οι διαφωνίες και οι διαφορές τους παρέμειναν.

ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ

Η ηθική είτε ως γενική ηθική είτε ως ήθος, φαίνεται να απασχολεί πολλούς συγγραφείς σχετικά με το νόημα της ζωής και την αναζήτηση της αλήθειας και της ομορφιάς. Φαίνεται να

ασχολούνται ιδιαίτερα με το να επιδιώκουν να συμπεριφέρονται με έναν ηθικά συνεπή τρόπο. Θεωρητικά αυτός είναι ο ευγενής σκοπός της λογοτεχνίας και αυτή η αναζήτηση της ομορφιάς και της αλήθειας δεν προκαλεί καμία έκπληξη. Από τη ρήση του Shelley ότι « η ομορφιά είναι αλήθεια, η αλήθεια ομορφιά», ο σκοπός της λογοτεχνίας έχει προαχθεί ως ένας τρόπος ηθικής εξήγησης και διατήρησης των ανθρώπινων αξιών.

Ακολουθούν τρία παραδείγματα. Ο ποιητής Octavio Paz είπε: « Από τότε που ήμουν έφηβος, το μυστήριο της ελευθερίας μου κινούσε το ενδιαφέρον (MacAdam, 1991, σελ. 103). Η αναζήτηση της αλήθειας ξεκινά από μικρή ηλικία. Ο Yeats περιέγραψε τον εαυτό του στην Σχολή Καλών Τεχνών του Λονδίνου ως εξής: « Ταλανιζόμουν ανέκαθεν με φιλοσοφικά ερωτήματα.» (Yeats, 1953, σελ. 53). Ανέφερε συνεχώς στους φίλους του ότι ο σκοπός της ποίησης και της γλυπτικής είναι να « κρατά τα πάθη μας ζωντανά» και οι φίλοι του έλεγαν ότι οι άνθρωποι θα ήταν σε καλύτερη θέση χωρίς πάθη. Πέρασε μια εβδομάδα ανησυχώντας για το πρόβλημα αυτό: « Οι τέχνες μας κάνουν πιο ευτυχείς ή πιο ευαίσθητους και επομένως πιο δυστυχείς;» Όταν μιλούσε για τις ανησυχίες τους με τους φίλους του τού συμπεριφέρονταν με στωική και πατερναλιστική ειρωνεία. Η συγγραφέας Joan Didion είπε: «Θυμάμαι να απορρίπτω τον χρυσό κανόνα, πάντοτε πιστεύοντας ότι μπορούσα να μάθω περισσότερα από ένα σκοτεινό ταξίδι. Το σκοτεινό ταξίδι με εμπλέκει περισσότερο» (Kuehl, 1978, σελ. 335).

Στη δημιουργική γραφή, η φιλοσοφική ανησυχία για το νόημα της ζωής αναμειγνύεται με την ψυχολογική ανησυχία σχετικά με το τι προκαλεί τους ανθρώπους. Και τα δύο εξηγούνται μέσω των δραματικών προσωποποιήσεων στην ιστορία ή μέσα από τις μεταφορές και τις εικονοποιήσεις στον στίχο. Το υλικό που επιδεικνύει την ανησυχία των συγγραφέων σχετικά με τα ηθικά και αισθητικά ζητήματα είναι πολυποίκιλο. Τα προαναφερόμενα δεν ήταν παρά μόνο λίγα παραδείγματα.

ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ ΠΟΥ ΣΥΧΝΑ ΕΚΦΡΑΖΕΤΑΙ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΚΤΙΒΙΣΜΟ

Οι συγγραφείς ελκύουν το ενδιαφέρον των άλλων, πιθανόν λόγω της ικανότητάς τους να λένε αυτό που σκέφτονται. Η μελέτη του B. Barron (1968a, 1995) ανέδειξε μέσω ψυχολογικών τεστ και συνεντεύξεων ότι οι συγγραφείς ήταν ειλικρινείς και χρειάζονταν να επικοινωνήσουν τις πολιτικές απόψεις τους με υψηλή πιθανότητα να ρισοκινδυνέψουν προκειμένου να το κάνουν. Ιστορικά, η πολιτική των συγγραφέων τείνει προς την πτέρυγα των ειρηνιστών, φιλελεύθερων ή αριστερών, ανεξάρτητα από τα ζητήματα της εποχής στα οποία αντιδρούν. Για παράδειγμα, ο νικητής του Εθνικού Βραβείου Βιβλίου Norman Rush, αντιδρώντας στον Πόλεμο της Κορέας, φυλακίστηκε στις αρχές του 1950 και έγραψε στην

φυλακή μια νουβέλα που ήλπιζε να αποτελέσει το ξεκίνημα ενός νέου είδους του «μη βίαιου θρίλερ» (Rush, 1995, p. 219).

Ο συγγραφέας είναι δυνατόν να αξιολογεί υψηλότερα την ελευθερία της έκφρασης από την ελευθερία των άλλων. Συγγραφείς σε όλο τον κόσμο είναι οι πρώτοι που έχουν φυλακισθεί ή εξορισθεί για αυτά που έχουν γράψει ή πει. Οι Ρώσοι συγγραφείς Alexander Solzhenitsyn και Joseph Brodsky στάλθηκαν στην Σιβηρία για όσα έγραψαν. Ο Βρετανός συγγραφέας Salman Rushdie καταδικάστηκε σε θάνατο από τον Αγιατολάχ του Ιράν για το μυθιστόρημά του «Σατανικοί Στίχοι» (Satanic Verses) καταφεύγοντας στην απόκρυψη από το 1989 μέχρι το 1998, οπότε και η πολιτική κατάσταση στο Ιράν μεταβλήθηκε. Η οργάνωση Συγγραφέων, PEN, διαθέτει Επιτροπή Ελευθερίας Γραφής (Freedom to Write Committee), η οποία διαθέτει μια υποεπιτροπή Φυλακισμένων Συγγραφέων (Writers in Prison), μια ομάδα επαγρύπνησης που ασχολείται με συγγραφείς ανά τον κόσμο που καταδιώκονται για την αυτό-έκφρασή τους. Πολλοί «κρατούμενοι συνείδησης» παγκοσμίως είναι συγγραφείς. Οι συγγραφείς Lillian Hellman και Dashiell Hammett, οι οποίοι συμπεριλαμβάνονταν στους συγγραφείς που κλήθηκαν να παρουσιαστούν μπροστά στην Επιτροπή Νοτιοαμερικανικών Δραστηριοτήτων ως ύποπτοι ακτιβιστές κομμουνιστές στις αρχές του 1950 εγκαθίδρυσαν υποτροφίες που διατίθενται μέσω της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «για να βοηθήσουν συγγραφείς ανά τον κόσμο οι οποίοι υπήρξαν θύματα πολιτικής εκδίωξης». Η οργάνωση δημοσιοποιεί Ενημερώσεις Δράσεων για συγγραφείς που βρίσκονται υπό κράτηση. Για παράδειγμα, η Ενημέρωση του Ιουνίου 2007 αφορούσε τον Ρώσο δημοσιογράφο Vladimir Chugunov, ο οποίος συνελήφθη από την αστυνομία και εγκλείστηκε σε ψυχιατρικό ίδρυμα.

Οι περισσότεροι συγγραφείς φαίνεται να είναι αριστεροί ή φιλελεύθεροι. Ο κάτοχος του Βραβείου Nobel Χιλιανός ποιητής και πολιτικός Pablo Neruda, είναι ένα παράδειγμα συγγραφέα που εξορίστηκε για τις κομμουνιστικές πεποιθήσεις του, έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν σε ποιήματα και δοκίμια. Η βραβευμένη ταινία «Il Postino» (1994) ήταν η δραματοποιημένη εξήγηση της επίδρασης που είχαν τα ποιήματα και οι πολιτικές πεποιθήσεις του Neruda σε ένα απλό νησιώτη που απλώς παρέδιδε την αλληλογραφία του ποιητή όταν αυτός βρισκόταν σε εξορία στις αρχές του 1950. Οι ποιητές Robert Bly, Allen Ginsberg, Denise Levertov, Ted Berrigan και άλλοι ήταν πρωτεργάτες του αντιπολεμικού κινήματος για το Βιετνάμ στις Ηνωμένες Πολιτείες και ο Ginsberg προσπάθησε να ανυψώσει το Πεντάγωνο σε μια αξιοσημείωτη πορεία διαμαρτυρίας. Σε ένα λιγότερο ευγενές επίπεδο, οι νεαροί δημιουργικοί συγγραφείς συχνά δημοσιεύουν ειλικρινείς ανεπίσημες εφημερίδες που είναι μαρτύριο για τους καθηγητές και τους υπευθύνους τους. «Απλώς έλεγα την αλήθεια», λένε συχνά, έκπληκτοι με τις αντιδράσεις της εξουσίας απέναντι στη γραφή τους.

Υπάρχει όμως μια σχετική διαφοροποίηση ανάμεσα στους συγγραφείς όσον αφορά τις πολιτικές και τις ταξικές τους πεποιθήσεις. Για παράδειγμα ο υποψήφιος για το Εθνικό Βραβείο Βιβλίου Mark Helprin είναι ανώτερο μέλος του συντηρητικού Ινστιτούτο Hudson και ήταν ο συγγραφέας λόγων του Bob Dole για την προεδρική εκστρατεία του 1996. Ο Helprin πρότεινε ότι το καθεστώς μειοψηφίας του (ως συντηρητικός Ρεπουμπλικάνος) έχει οδηγήσει σε λογοκρισία από βιβλιοπωλεία και ομάδες ανάγνωσης: «Έχω ακούσει αναφορές για βιβλιοπωλεία που αρνούνται να πουλήσουν βιβλία μου». (Schariro, 1999). Ο συγγραφέας John Irving και ο ποιητής James Dickey φημολογούνταν ότι ήταν συντηρητικοί. Ο ποιητής Howard McCord είναι ένθερμο μέλος της Εθνικής Ένωσης Όπλων.

Ο περιβαλλοντικός ακτιβισμός όπως εκφράζεται με ειλικρινή αποδοκιμασία προς τους επιμολυντές είναι επίσης κοινή πρακτική ανάμεσα σε συγγραφείς. Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες συγγραφέων όπως οι Gary Snyder (2007) και Wendell Berry (2005) τράβηξαν την προσοχή πολλών ανθρώπων. Η συγγραφέας και ποιήτρια Julia Butterfly Hill σκαρφάλωσε σε ένα δέντρο 1.000 χρόνων στην περιοχή Humboldt της California, και έζησε στα κλαδιά του για δύο χρόνια οπότε και έγραψε τα απομνημονεύματά της (Hill, 2001) Συμφώνησε να γράψει τις αναμνήσεις της μόνο αν το χαρτί ήταν ανακυκλωμένο και επεξεργασμένο χωρίς χλώριο. Η ίδια και άλλοι συγγραφείς δημιούργησαν την Πρωτοβουλία Πράσινου Τύπου (Green Press Initiative) που προωθεί τις περιβαλλοντικά φιλικές πρακτικές εκτύπωσης και διανομής.

Κοιτώντας τις δημοσιευμένες συνεντεύξεις, τα απομνημονεύματα και παρόμοια κείμενα σύγχρονων συγγραφέων βλέπει κανείς την ειλικρίνεια και τον κοινωνικό ακτιβισμό στις κινήσεις των συγγραφέων. Ο μυθιστοριογράφος Russell Banks δήλωσε ότι πρέπει να είναι ολοκληρωτικά ειλικρινής με αυτό που βλέπει : « Ένα από τα πράγματα που πιστεύω είναι ότι, εάν είσαι μέλος μιας κοινωνίας ή κουλτούρας που είναι σεξιστική και ρατσιστική – και η δική μας είναι- και δεν προσφέρεις μια συνεχόμενη κριτική ως μέρος της καθημερινότητάς σου, τότε θα καταλήξεις να συμμετέχεις σε αυτήν» (Joyce, 1998). Ο Norman Dubie που μεγάλωσε ως γιος ενός ιερέα και μια νοσοκόμας προσπάθησε να μην γράψει πολιτικά ποιήματα αλλά ποιήματα μαρτυρίας. Βουδιστής, σταμάτησε να γράφει έτσι ώστε να καθίσει και να διαλογιστεί για δέκα χρόνια αλλά ακολούθως έπρεπε να επιστρέψει στην ομιλία. Το 2004 εξέφρασε τον φόβο του:

« Είμαι πολύ αναστατωμένος από τη διοίκηση Bush και όλους τους περίπλοκους τρόπους με τους οποίους καταστρέφεται η ζωή πραγματικών ανθρώπων τώρα και ξεκάθαρα και στο μέλλον... Ο Θεός να μας σώσει, μπορεί να κερδίσει ακόμα τέσσερα χρόνια και το φοβάμαι πολύ. Εάν πάρουν ακόμα τέσσερα χρόνια, νομίζω ότι θα προσπαθήσουν ένα αντίστροφο Roe v. Wade και τότε όλες οι κόρες μας θα βγουν στους

δρόμους. Και ξαφνικά, όλες αυτές οι απίστευτες προβλέψεις τις Πατριωτικής Πράξης θα χρησιμοποιηθούν στα δικά μας παιδιά» (Gannon, 2004, σελ. 38)

ΨΥΧΟΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Πολλοί δημιουργικοί συγγραφείς μπορεί να είναι τρελαμένοι αλλά και θυμωμένοι. Τα τεστ προσωπικότητας που έδωσε ο Barron (1963, 1968a, 1995) στους συγγραφείς έδειξαν ότι επιδείκνυαν πολλά από τα χαρακτηριστικά των μανιοκαταθλιπτικών και σχιζοφρενικών ατόμων, αλλά με την δύναμη του εγώ τους και την ευφύια τους να είναι υψηλότερη από αυτή των μανιοκαταθλιπτικών και σχιζοφρενικών. Οι δημιουργικοί συγγραφείς ήταν σημαντικά «αποκλίνοντες» από τον γενικό πληθυσμό και οι διακεκριμένοι συγγραφείς φαίνεται να έχουν τάση να είναι σχιζοειδείς, καταθλιπτικοί, υστερικοί ή ψυχοπαθείς χωρίς να έχουν άτεγκτες προσδοκίες φυλετικού ρόλου. Ο Barron αναφέρει: « Οι συγγραφείς φαίνεται να είναι πιο ασθενείς και παράλληλα πιο υγιείς ψυχολογικά από τους ανθρώπους γενικά... Το πρόσωπο που στρέφουν προς τον κόσμο είναι κάποιες φορές πόνου, συχνά αντίδρασης, κάποιες φορές απόστασης και απομάκρυνσης και σίγουρα είναι συναισθηματικοί (Barron, 1968a, σελ. 244).»

Ο Jamison (1989) σε μια έρευνα 39 Βρετανών συγγραφέων και 9 καλλιτεχνών, βρήκε ότι το 38% είχε νοσηλευθεί για συναισθηματική ασθένεια, που ορίζεται στο Αγγλικό Λεξικό της Οξφόρδης ως « μια κατάσταση (π.χ. κατάθλιψη, μανία) που επηρεάζει τη διάθεση», ενώ στον γενικό πληθυσμό, ποσοστό μικρότερο του 5% νοσηλεύεται για συναισθηματική ασθένεια. Οι συγγραφείς και καλλιτέχνες επίσης ανέφεραν νοητικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένου και της ιατρικής νοσηλείας, στους πρώτου βαθμού συγγενείς τους σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τον γενικό πληθυσμό. Ο Jamison είπε ότι οι ψυχίατροι θα πρέπει να είναι προσεκτικοί στις διαγνώσεις τους και τις συνταγογραφήσεις καθώς οι συνθήκες δημιουργικότητας μοιάζουν με αυτές ανθρώπων με διαταραχές διάθεσης. Οι παρενέργειες των κοινά συνταγογραφούμενων φαρμάκων μπορεί να καταστρέψει τη δημιουργική διαδικασία. Πολλοί από τους συγγραφείς (17%) σταμάτησαν να παίρνουν λίθιο εξαιτίας των αποδυναμωτικών συνεπειών της δημιουργικής σκέψης τους.

Η Andreason (1987; Andreason & Canter, 1974) μελέτησε 27 άνδρες και 3 γυναίκες στη σχολή του University of Iowa Writers' Workshop για μια περίοδο 15 χρόνων. Τους συνέκρινε με μια ομάδα διοικητικών στελεχών νοσοκομείων, δικηγόρων, κοινωνικών λειτουργών και παρομοίων επαγγελματιών. Η μέση ηλικία των ομάδων ήταν 37 χρόνια. Βρέθηκε Διπολική Μανιοκαταθλιπτική Συναισθηματική Διαταραχή στο 80% των συγγραφέων και στο 30% της ομάδας ελέγχου, ποσοστό που από μόνο του ήταν υψηλότερο από της συνήθη εμφάνιση της συναισθηματικής διαταραχής. Τα δύο τρίτα των συγγραφέων είχαν αναζητήσει

ψυχιατρική υποστήριξη. Δύο από τους τριάντα συγγραφείς αυτοκτόνησαν κατά τη διάρκεια των δεκαπέντε ετών της έρευνας. Η λεκτική ευφυΐα των μελών της σχολής δεν ήταν υψηλότερη από αυτή της ομάδας ελέγχου, περίπου 125.

Η Andreason (1987) επίσης μελέτησε τους συγγενείς πρώτου βαθμού των συγγραφέων και βρήκε ότι σχεδόν οι μισοί είχαν ενασχολήσεις που προήγαγαν τη δημιουργικότητα, όπως η διδασκαλία μουσικής ή χορού, παρόλο που δεν βρίσκονταν στον τομέα της συγγραφής. Αυτό το στοιχείο υπονοεί ότι ίσως να υπάρχει ένας παράγοντας γενικής δημιουργικότητας που μεταδίδεται γενετικά.

Η Andreason ανέμενε να βρει μεγαλύτερη συχνότητα σχιζοφρένειας ανάμεσα στους συγγραφείς, αλλά αντιθέτως βρήκε μανιοκατάθλιψη. Οι συγγραφείς ανέφεραν ότι έγραφαν κατά τη διάρκεια των περιόδων ανάμεσα στα επεισόδια, παρά κατά τη διάρκεια των εξάρσεων και των υφέσεων της διπολικής διαταραχής. Σημείωσε: « η συναισθηματική διαταραχή μπορεί να είναι τόσο μια κληρονομική κηλίδα όσο και ένα κληρονομικό δώρο». (1987, σελ. 1292)

Ως παράδειγμα ο ποιητής Allen Ginsberg και η μητέρα του είχαν εμπειρίες πνευματικής διαταραχής. Νωρίς στην καριέρα του ο Ginsberg, υποφέροντας από υψηλή αυτό-αμφισβήτηση και κινδυνεύοντας σχεδόν να συλληφθεί για διάρρηξη, εισήγαγε τον εαυτό του στο Ψυχιατρικό Ινστιτούτο της Νέας Υόρκης. (Συμπτωματικά, τεστ IQ ευφυΐας που του δόθηκαν τότε έδειξαν ότι η ευφυΐα του ήταν στα όρια της « σχεδόν διάνοιας», σύμφωνα με τον Miles, 1989.) Η παιδική ηλικία του Ginsberg στο New Jersey υπήρξε περίεργη κατ' ελάχιστον. Η μητέρα του ήταν παρανοϊκή σχιζοφρενής και συχνά νοσηλευόταν σε ιδρύματα, μάλιστα ο ίδιος ο συγγραφέας χρειάστηκε να την μεταφέρει στο ίδρυμα κάποια στιγμή. Στο σπίτι της άρεσε να είναι «φυσική», συχνά κυκλοφορώντας εντελώς γυμνή. Ο πατέρας του Ginsberg, ήταν ο γνωστός ποιητής Louis Ginsberg, που προσπαθούσε να κρατήσει μια επίφαση κανονικής ζωής για τον Allen και τον αδερφό του. Το συγκινητικό ποίημα του Ginsberg "Kaddish" τον 1961 είναι μια καλλιτεχνική αποκάλυψη των δοκιμασιών της οικογένειάς του, μια αγχώδη έκφραση μετάνοιας που, όταν η μητέρα του πέθανε, παράφρων σε ένα νοσοκομείο ψυχικών νόσων, δεν μπόρεσαν να καλέσουν 10 Ισραηλινούς άνδρες που χρειαζόνταν να πουν την Ισραηλινή προσευχή για του νεκρούς το Kaddish (Ginsberg, 1984).

Οι ψυχαναλυτές και ψυχίατροι έχουν συχνά δηλώσει ότι οι συγγραφείς γράφουν εξαιτίας βαθιά ριζωμένων παθολογιών. Από τον Sigmund Freud (1908/1976), που ανέφερε ότι οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τις προσωπικές παιδικές τους φαντασιώσεις στον E. Kris (1976), που ανέφερε ότι οι συγγραφείς γράφουν λόγω «παλινδρόμησης στην υπηρεσία του εγώ», στον Albert Rothenberg (1990), που ανέφερε για μια διπρόσωπη διαδικασία δημιουργικότητας (στην οποία χρησιμοποίησε στοιχεία περιπτώσεων από τους ψυχιατρικούς ασθενείς του που

ήταν συγγραφείς), στον Jamison (1993), ο οποίος κατέγραψε λεπτομερώς το οικογενειακό ιστορικό της διπολικής διαταραχής στους συγγραφείς, στους Kaufman and Baer (2002) που παρατήρησαν ότι οι γυναίκες ποιήτριες διακινδύνευαν περισσότερο από πνευματικές διαταραχές εξαιτίας της ανικανότητά τους να αγνοήσουν τις συνέπειες της απόρριψης και επειδή η συγγραφή ποιημάτων μπορεί να επιδεινώσει αντί να θεραπεύσει τα νοητικά προβλήματα, οι ψυχολόγοι και ψυχίατροι έχουν αναλύσει τους συγγραφείς, αναζητώντας το «κλειδί» που μπορεί να ξεκλειδώσει το μυστήριο της δημιουργικότητάς τους. Ο Kaufman (2001) το ονόμασε το «αποτέλεσμα Sylvia Plath» αναφερόμενο στην τραγική αυτοκτονία της ποιήτριας και συγγραφέα Sylvia Plath, συζύγου του ποιητή Ted Hughes, που αργότερα τιμήθηκε με τον ανώτερο τίτλο ποίησης (British Poet Laureate). Και ο Hughes υπέφερε από κατάθλιψη, αλλά δεν προσπάθησε να αυτοκτονήσει, παρόλο που η επόμενη γυναίκα στη ζωή του, Assia Wevill, επίσης συγγραφέας, αυτοκτόνησε, σκοτώνοντας παράλληλα την (πιθανή) κόρη τους (Feinstein, 2001).

Ο ψυχολόγος Leo Schneiderman (1988) πρότεινε ότι ο William Faulkner έγραφε εξαιτίας προβλημάτων του εγώ του, συμπεριλαμβανομένου της χαμηλής αυτοεκτίμησης που προκαλούνταν από μια υπερπροστατευτική μητέρα και έναν απορριπτικό πατέρα · η Lillian Hellman έγραφε εξαιτίας της ναρκισσιστικής « χρόνιας οργής της» που προκαλούνταν από «υλική έλλειψη»· ο Tennessee Williams έγραψε για να αντισταθμίσει τα αιμομικτικά συναισθήματά του απέναντι στην μητέρα και την αδερφή του· η Flannery O' Connor έγραφε από ενοχή που αρρώστησε από λύκο όταν ήταν περίπου τριάντα ετών και εξαρτήθηκε από τη μητέρα της κατά την ενήλικη ζωή της · ο John Cheever έγραφε εξαιτίας « της σε νεαρή ηλικία αποσόβησης της γονικής συναισθησίας»· ο Vladimir Nabokov έγραφε εξαιτίας της επιθυμίας του για τις ημέρες προ του σεξ· ο Jorge Luis Borges έγραφε εξαιτίας της επικείμενης τύφλωσής τους και της ντροπής του μετά από μια σειρά κρίσεων στην οικογενειακή περιουσία στο Buenos Aires· ο Samuel Beckett έγραφε λόγω μιας «διαταραχής χαρακτήρα που χαρακτηριζόταν από ακραία δυσκαμψία και εγωκεντρισμού» και ο θεατρικός συγγραφέας Harold Pinter έγραφε εξαιτίας μιας «παλινδρόμησης στο παρελθόν που ήταν το ίδιο συναισθηματικά στερημένη όσο και το παρόν». Ο Schneiderman συμπεραίνει ότι « η υψηλή λογοτεχνική τέχνη είναι μια σύνθεση τεχνικής δεξιοτήτας με τρομερό φόβο, οργή, ή άλλα δυνατά συναισθήματα και... ο βασικός χαρακτήρας μεγάλων συγγραφέων αποκαλύπτει σημαντική αποτυχία όσον αφορά την αναπτυξιακή λογική, δηλαδή, μια βασική έλλειψη ωριμότητας» (Schneiderman, 1988, σελ. 207).

Ο Jamison (1993) έκανε ένα διάγραμμα των γενεαλογιών και της καταγεγραμμένης μανιοκαταθλιπτικής ασθένειας στους συγγενείς πρώτου βαθμού αυτών των συγγραφέων:

Alfred Lord Tennyson, Henry, Alice, και William James Herman Melville, Samuel Taylor Coleridge, Virginia Woolf, Ernest Hemingway και Mary Wollstonecraft και της κόρης της Mary Shelley. Hans Christian Andersen, Honore de Balzac, James Barrie, James Boswell, John Bunyan, Mark Twain, Joseph Conrad, Charles Dickens, Isak Dinesen, Ralph Waldo Emerson, William Faulkner, F. Scott Fitzgerald, Nikolai Gogol, Maxim Gorky, Kenneth Grahame, Ernest Hemingway, Hermann Hesse, Henrik Ibsen, William Inge, Henry James, William James, Charles Lamb, Malcolm Lowry, Antonin Artaud, Charles Baudelaire, John Berryman, William Blake, Louise Bogan, Rupert Brooke, Robert Burns, George Gordon, Lord Byron, Paul Celan, Thomas Chatterton, Samuel Taylor Coleridge, William Collins, William Cowper, Hart Crane, Emily Dickinson, T. S. Eliot, Anne Finch, Oliver Goldsmith, Thomas Gray, Gerard Manley Hopkins, Randall Jarrell και πολλών άλλων. Οι ποιητές επηρεάζονταν ιδιαίτερα από αυτή την ασθένεια, όμως βρέθηκε οικογενειακή ασθένεια σε κάποιους από τους συγγραφείς και ποιητές αλλά όχι σε όλους. Και φυσικά, δεδομένου και του διαστήματος που αυτοί έζησαν, δεν θα μπορούσαν να είχαν γίνει και οι αντίστοιχες διαγνώσεις για όλους.

ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ

Ας αφεθεί στην άκρη η πλήρης ψυχοπαθολογία. Αναρωτιέται κανείς τι γίνεται με την απλή κατάθλιψη που δεν είναι διπολικού τύπου. Παραδείγματα κατάθλιψης στους συγγραφείς υπάρχουν πολυπληθή, όπως μαρτυρούν τα μυριάδες των απομνημονευμάτων που γράφονται πλέον για να καταγράψουν λεπτομερώς τις συνέπειες της κατάθλιψης. Ο Burroughs (2002, 2003) ιχνηλατούσε την κατάθλιψη της ποιήτριας μητέρας τους και, σε μεταγενέστερα έργα, τη δική του, μαζί με τις μάχες του ενάντια στον αλκοολισμό. Μια ταινία του 2006 που βασίστηκε στα πρώτα απομνημονεύματά του, με τίτλο «Running with Scissors», έχει ως πρωταγωνίστρια την Annette Bening, που κάνει ένα σπαρακτικά ακριβές πορτραίτο της μητέρας του. Προφανείς τίτλοι όπως «Εκεί όπου οι Ρίζες φθάνουν στο Νερό» (Where the Roots Reach the Water) (Smith, 1999) και «Στα Σαγόνια του Μαύρου Σκύλου» (In the Jaws of the Black Dog) (Mays, 1995) μιλούν για την ευφράδεια με την οποία προσπάθησαν οι καταθλιπτικοί συγγραφείς να εκφράσουν τον πόνο τους. Η συγγραφέας του άρθρου παρακολούθησε ένα σεμινάριο με τον Smith το 1999, στο οποίο περιέγραψε τις προσπάθειές του, ενώ επιδίωκε να πάρει μεταπτυχιακό τίτλο από το University of Montana, να λειτουργήσει παράλληλα ως κοινωνικός λειτουργός. Η Δημιουργική Γραφή ήταν αδύνατη το διάστημα εκείνο.

Έχει δημοσιευθεί μια ανθολογία σχετικά με το ζήτημα της κατάθλιψης στους συγγραφείς (Casey, 2002), η οποία περιέχει αποσπάσματα έργων δημιουργικών συγγραφέων σχετικά με το ζήτημα. Ένα ήταν από το βιβλίο του Styron (1990), «Σκοτεινιά Ορατή» (Darkness Visible). Ο Styron θυμάται ότι είχε πέσει σε βαθιά κατάθλιψη αφού σταμάτησε να πίνει στην ηλικία των εξήντα: « Η κατάθλιψη που με κατακυρίευσε δεν ήταν μανιώδους τύπου- αυτή που ακολουθείται από ευφορικές εξάρσεις.. ήμουν εξήντα όταν η ασθένεια χτύπησε για πρώτη φορά στην «ολο-πολική» μορφή της». Ανέφερε ότι το αλκοόλ λειτουργούσε ως μια «ασπίδα απέναντι στο άγχος» και χωρίς αυτό « οι σκιές του δειλινού φαίνονταν πιο σκοτεινές, τα πρωινά μου λιγότερα ευχάριστα, οι βόλτες στο δάσος με λιγότερη διάθεση», ενώ ένιωθε «έντονη ναυτία» όταν έγραφε κατά τη διάρκεια του απογεύματος. Αναζήτησε ψυχιατρική βοήθεια και νοσηλεύθηκε σε κλινική, όπου και τελικά του δόθηκαν υπερβολικά πολλά φάρμακα.

Παρατηρώντας ότι και άλλοι συγγραφείς και καλλιτέχνες είχαν υποφέρει από εξουθενωτική κατάθλιψη, συμπεριλαμβανομένου των Albert Camus, Romain Gary, Jean Seberg, Randall Jarrell, Hart Crane, van Gogh, Virginia Woolf, Mark Rothko, Diane Arbus, William Inge και του κωμικού Art Buchwald, ο Styron (1990) παρατήρησε ότι η κατάθλιψη δεν αφήνει καμιά ελπίδα και καμιά πίστη για μια τελική διάσωση: «Ο πόνος είναι αδιάκοπος και αυτό που κάνει την κατάσταση ανυπόφορη είναι η γνώση εκ των προτέρων ότι δεν θα έρθει καμιά θεραπεία – ούτε σε μια μέρα, ούτε σε μια ώρα, ούτε σε έναν μήνα ούτε σε ένα λεπτό». Ο Styron ονόμασε αυτούς τους καλλιτέχνες και συγγραφείς « καταδικασμένους και εξόχως δημιουργικούς άνδρες και γυναίκες», οι οποίοι διέθεταν παιδικές εμπειρίες στις οποίες η κατάθλιψη απέκτησε ρίζες. « Μπορούσε κάποιος από αυτούς να είχε έστω και μια ένδειξη για την αναλωσιμότητα της ψυχής, την εξαιρετική ευθραυστότητά της; Και για ποιο λόγο αυτοί καταστράφηκαν ενώ άλλοι – που χτυπήθηκαν με παρόμοιο τρόπο- τα κατάφεραν να ξεφύγουν?». ».

Η συγγραφέας Amy Tan μίλησε για την κατάθλιψη που υπέφερε και για τις απόπειρες αυτοκτονίας στην οικογένειά της. Ανέφερε σε μια συνέντευξή της το 1995: «Ένα μέρος της είναι πιθανόν βιοχημικό αλλά νομίζω ότι βρίσκεται και στο οικογενειακό μου δένδρο. Εννοώ ότι η γιαγιά μου αυτοκτόνησε, οπότε είχε σίγουρα κατάθλιψη κατά τη διάρκεια της ζωής της.» Το γεγονός αυτό αποτέλεσε θέμα για το μυθιστόρημα της Tan «The Joy Luck Club». Η Tan είπε: « Και όποιος, όπως η μητέρα μου, η οποία ήταν μάρτυρας της αυτοκτονίας της ίδιας της μητέρας, θα έχει ευαισθησία προς την ίδια ασθένεια.»

Ο πατέρας και ο αδερφός της Tan πέθαναν και οι δύο από όγκο στον εγκέφαλο, ο πατέρας της όταν ήταν δεκατεσσάρων χρονών. Παρόλα αυτά η Tan είπε: «Δεν έκανα τίποτα

για αυτό για πολύ καιρό, γιατί, όπως πολλοί άνθρωποι, φοβόμουν μήπως αλλάξω τη ψυχή μου με τα φάρμακα. Σαν συγγραφέας με απασχολούσε ιδιαίτερα αυτό. Πολλοί συγγραφείς πιστεύουν ότι το τραύμα και ο πόνος που αισθάνεσαι είναι ένα ουσιαστικό συστατικό της τέχνης (“The Spirit Within,” 1995).

Ο John Cheever (1991) δοκιμάστηκε από το αλκοόλ και την κατάθλιψη και έγραψε στα ημερολόγιά του (που δημοσιεύθηκαν μετά θάνατον) ότι έπρεπε συνεχώς να λέει στον εαυτό του ότι, για ένα άτομο με το ταμπεραμέντο του, η γραφή δεν ήταν: «μια αυτοκαταστροφική κλίση». Παρόλο που η συγγραφή του είχε δώσει «φήμη και κύρος», σκεφτόταν ότι ο αλκοολισμός του ίσως είχε παίξει κάποιο ρόλο στην γραφή του: «Ο ενθουσιασμός του αλκοόλ και ο ενθουσιασμός της φαντασίας είναι παρόμοιοι.» Στην πραγματικότητα, η συνύπαρξη αλκοόλ και κατάθλιψης είναι τόσο συχνή στις βιογραφικές πληροφορίες για τους επιφανείς δημιουργικούς συγγραφείς που είναι αξιοπερίεργο εάν βρεθεί μια αφήγηση όπου αυτά τα δύο δεν είναι παρόντα και αλληλένδετα (Piirto, 2002; Waldron, 1989). Ο συσχετισμός δεν είναι νέος, καθώς ο Upton Sinclair, που δεν έπινε καθόλου αλκοόλ, έγραψε μια αναφορά για το φαινόμενο το 1956.

Το λυπηρό τέλος της αυτοκτονίας ως αποτέλεσμα κατάθλιψης ή ψυχοπαθολογίας είναι πραγματικότητα για πολλούς συγγραφείς. Ποιος μπορεί να κατανοήσει την αυτοκτονία ενός άλλου; Ένα άτομο που φαίνεται ότι βρίσκεται στην κορυφή του κόσμου και, ξαφνικά, οι φίλοι και συγγενείς κάνουν την αποτρόπαια ανακάλυψη του πτώματος και μένουν πίσω αναρωτώμενοι γιατί. Υψηλά λεκτικοί, υψηλά εννοιολογικοί, υψηλά εγωιστές, υψηλά αντικοφορμιστές, ειλικρινείς και με έντονα κίνητρα, οι συγγραφείς είναι επιρρεπείς προ μια αυτό-καταστροφική συμπεριφορά ακόμα και αν εμπλουτίζουν τη ζωή των αναγνωστών τους. Χωρίς βέβαια, να ισχύει πάντοτε αυτή η περίπτωση, καθώς υπάρχουν συγγραφείς των οποίων οι ζωές δεν είναι τόσο τραγικές ή οι οποίοι, όπως ανέφερε ο Styron, τα κατάφεραν να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους. Η υψηλή συχνότητα εμφάνισης κατάθλιψης φαίνεται να είναι μια ένδειξη της υψηλής ευαισθησίας με την οποία οι συγγραφείς αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Είναι σαν οι αισθήσεις τους να είναι συγχρονισμένες δυνατότερα, ισχυρότερα και υψηλότερα, οπότε κάνουν συνεχείς προσπάθειες να επικοινωνήσουν την εμπειρία τόσο του πόνου όσο και της χαράς.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΙΑ

Τα ημερολόγια της Ολλανδής συγγραφέως Etta Hillesum από το 1941 μέχρι το 1942 (δημοσιεύθηκαν στα αγγλικά το 1985) είναι ενδεικτικά της συναισθησίας με την οποία οι

συγγραφείς, και πραγματικά κάθε καλλιτέχνης, φαίνεται να βιώνουν τους αγώνες των άλλων. Μάλιστα, ίσως αυτή η βαθιά συναισθησία να συμβάλλει στην βαθιά κατάθλιψή τους. Ανέφερε ότι οι συγγραφείς συχνά νιώθουν για όλο τον υπόλοιπο κόσμο, αναλαμβάνουν τα προβλήματα όλου του υπόλοιπου κόσμου,. Η Hillsum είπε ότι θεωρούσε ότι κατανόησε γιατί οι δημιουργικοί καλλιτέχνες και συγγραφείς χάνονταν στο ποτό, καθώς κάποιος πρέπει να έχει μια πολύ ισχυρή αίσθηση του εγώ του για να μην καταρρακωθεί, να μην χάσει την αίσθηση του προσανατολισμού του: «Όλη η στοργή μου, όλα τα συναισθήματά μου, όλη αυτή η κινούμενη λίμνη, θάλασσα και ωκεανός της ψυχής μου... θέλει να ξεχειλίσει τότε, να αφηθεί να κυλήσει σε ένα μικρό ποίημα». Σε τέτοιες στιγμές ένιωθε ότι ήθελε να πηδήσει σε μια άβυσσο, να χαθεί στο ποτό». (Hillesum, 1985, σελ. 94). Κάθε φορά που έγραφε κάτι, ένιωθε άδεια και έτοιμη να πέσει: «Το νιώθω μέσα μου, ακόμα και στις πιο παραγωγικές και δημιουργικές εσωτερικές στιγμές μου, υπάρχουν οργισμένοι δαίμονες και αυτοκαταστροφικές δυνάμεις».

Ο συγγραφέας Allan Gurganus πέρασε μεγάλο διάστημα προσέχοντας ασθενείς φίλους του κατά τη διάρκεια της έκρηξης της επιδημίας AIDS. Του ζητήθηκε αργότερα να μιλήσει σε πολλές κηδείες. Χρησιμοποιώντας τη συναισθησία του, ανακατασκεύασε τις καλές στιγμές της ζωής των φίλων του για τους ζώντες φίλους και συγγενείς. Είπε « Αυτό που βρήκα, φτάνοντας σε αυτές τις μικρές εκκλησίες και τις αίθουσες αδελφοτήτων, κάποιες στον Νότο και τις Κεντροδυτικές Πολιτείες, ήταν ότι, όσο πιο ειλικρινής ήμουν για τα ελαττώματα του νεκρού, και τις τρέλες και τα ακραία πράγματα και την ακραία ισχυρογνωμοσύνη του τόσο πιο πολλά γέλια άκουγα». Οι άνθρωποι στις τελετές ένιωθαν καλύτερα καθώς θυμούνταν τις καλές στιγμές των νεκρών φίλων και συγγενών τους. « Και όσο πιο πολλά γέλια άκουγα, τόσο καλύτερα ένιωθαν οι άνθρωποι και τόσο πιο απτό γινόταν το άτομο που είχε χαθεί σε μια πνευματική διάσταση και ήταν πάνω από τα κεφάλια μας. Και τόσο μεγαλύτερη υπηρεσία τους παρείχα για το πορτραίτο τους και για τους ανθρώπους που είχαν μαζευτεί να τους τιμήσουν». (Garner, 1997). Ο Gurganus αργότερα έγραψε ένα μυθιστόρημα στο οποίο προσπάθησε να δείξει την καταστροφικότητα της επιδημίας AIDS τόσο καθαρά ώστε και οι αμφιφυλόφιλοι και οι ομοφυλόφιλοι να μπορούν να συναισθανθούν.

ΑΙΣΘΗΣΗ ΧΙΟΥΜΟΡ

Η ευφύια του να δει κανείς αυτό που είναι ανακόλουθο, η ευφράδεια να το μεταφέρει, η ευστοχία ώστε να μην φανεί κοινότοπο, η ειρωνεία του να παραμερίσει κανείς την τραγωδία βλέποντας την αστεία πλευρά της, το υπερβολικό κλείσιμο του ματιού και η οξυδερκής

αφαίρεση τέλειων λέξεων σε πολυπληθή παρέα μιλούν για την αίσθηση του χιούμορ που είναι παρούσα στους συγγραφείς. Ο πάντα συναισθανόμενος συγγραφέας βλέπει το χιούμορ στο μελόδραμα, το χιούμορ στο να κάνει υπαινικτικούς τίτλους, το χιούμορ στον αισθηματισμό και όλα αυτά με μεγάλη οξυδέρκεια. Ανακόλουθα γεγονότα ελκύουν τον οξύ νου και γεννιέται ένας κωμικός. Για παράδειγμα πολλοί συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένου και των John Ciardi, Isaac Asimov, και λίγων ακόμα είχαν μια ομάδα που αντάλλαζε πονηρά λίμερικς μέσω αλληλογραφίας για χρόνια (John Ciardi, προσωπική αλληλογραφία, Ιούλιος 1976). Αυτοί οι πνευματικά χαρισματικοί και δημιουργικοί άνθρωποι μοιράζονταν την αίσθηση του χιούμορ – αλλά ενός συγκεκριμένου είδους χιούμορ, κυρίως λεκτικού. Υπαινικτικό χιούμορ, καυστικό χιούμορ, πονηρό χιούμορ, πολύχρωμο χιούμορ, ομαδικό χιούμορ, σάτιρα, παρωδία και κωμωδία συχνά φτιαγμένα από συγγραφείς, καταγεγραμμένα από συγγραφείς και μεταφερόμενα προφορικά.

Ο κωμικός Calvin Trillin είπε : « Πραγματικά΄ πιστεύω ότι το να είσαι αστείος είναι μια περίεργη διαμόρφωση του νου, σαν μια μικρή αναπηρία, κάποιον περίεργο τρόπο να βλέπεις τον κόσμο που δεν μπορείς να ξεφορτωθείς (Plimpton, 1995b, σελ. 164). Ο κωμικός Woody Allen είπε: «Νομίζω ότι αν έχεις μια κωμική προοπτική , ότι και αν συμβαίνει το περνάς μέσα από ένα κωμικό φίλτρο» (Kakutani, 1995, σελ. 203).

Σύμφωνα με τον Garrison Keillor, το χιούμορ έχει ένα ισχυρό συστατικό: « το χιούμορ πρέπει να πάρει τα πάντα στη ζωή σου και να τα αντιμετωπίσει... Είναι οι ζωές μας στην Αμερική σήμερα, το τέλος των ζώων μας και όλα όσα συνέβησαν πριν και μετά. (Plimpton, 1995a, σελ. 127). Αυτοί οι τρεις συγγραφείς γνωστοί για το χιούμορ τους σοβαρότητα στη δουλειά τους και επιδεικνύουν ότι το χιούμορ χρησιμοποιείται από τους συγγραφείς για να τονίσουν τα τρελά και τα μειονεκτικά σημεία όλων μας.

Θα μπορούσε να υποθεθεί ότι όλοι οι συγγραφείς, είτε είναι κωμικοί είτε όχι, κατέχουν αυτή τη λεκτική ευστροφία. Ίσως κρύβονται πίσω της και γίνονται οι κλόουν της τάξης ή είναι άτομα των οποίων η εσωστρέφεια ξεπερνιέται με την δημόσια κωμική διάθεση ή τη στροφή στον σαρκασμό την παρωδία και την ειρωνεία για να γίνουν αποδεκτοί. Τα πονηρά σχόλια είναι μια συνήθεια που κυρίως κατέχουν οι ευφυείς εσωστρεφείς άνδρες. Η εικόνα του συγγραφέα ως κωμικού όμως πρέπει να λάβει υπόψιν ότι πολλοί συγγραφείς δεν είναι γνωστοί σαν προσηνείς, καλοί, εύκολοι άνθρωποι αλλά σαν αγενείς, περίεργοι και οξείς.

Ο Wallace Stevens θέλοντας να ξεπεράσει την εσωστρέφειά του και θέλοντας να γίνει αποδεκτός μέσα από το γέλιο των ανθρώπων στράφηκε στη συγγραφή κωμωδιών μικρών χώρων στην αρχή της 2^{ης} δεκαετίας της ζωής του. Ποτέ δεν τελείωσε αυτά τα έργα και ο βιογράφος τους σχολίασε ότι ο Stevens μεταμόρφωσε « τη νεανική του αυτή στάση για

παρωδία σε μια πιο σκληρή μορφή ειρωνείας... σαν κωμικός είχε τον έλεγχο.» (Richardson, 1986, σελ. 164)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Συμπερασματικά, οι δημιουργικοί συγγραφείς επιδεικνύουν χαρακτηριστικά προσωπικότητας που είναι παρόμοια με δημιουργούς σε άλλους τομείς, αλλά επίσης είναι δυνατόν να κατέχουν αυτά τα χαρακτηριστικά πιο έντονα από τους άλλους δημιουργούς. Η πρόσφατη έμφαση στη δημιουργικότητα σε διάφορους τομείς, όπως φαίνεται στην ανθολογία των Kaufman and Baer's (2005) θα μπορούσε να εξηγήσει περαιτέρω τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των δημιουργών.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Από τη μετάφραση του άρθρου προκύπτει εύλογα η στενή σχέση της δημιουργικότητας με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε συγγραφέα. Με βάση την Jane Piirto, τα χαρακτηριστικά που παρατηρούνται σε μεγαλύτερο βαθμό είναι τα εξής: (1) φιλοδοξία / φθόνος, (2) ενασχόληση με φιλοσοφικά θέματα, (3) ειλικρίνεια που συχνά εκφράζεται σε πολιτικό ή κοινωνικό ακτιβισμό, (4) ψυχοπαθολογία, (5) κατάθλιψη, (6) συναισθησία και (7) αίσθηση χιούμορ. Η κυριαρχία των χαρακτηριστικών αυτών θα μπορούσε να φανεί πολύ χρήσιμη στην περαιτέρω διερεύνηση της ψυχολογίας των συγγραφέων και της δημιουργικότητάς του. Παράλληλα, θα ήταν ενδιαφέρον αν μια παρόμοια έρευνα πραγματοποιούνταν επί ελληνικού εδάφους με συγγραφείς και καλλιτέχνες από τον ελληνικό πνευματικό χώρο.

5. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΡΘΡΟΥ

- Andreason, N. (1987). Creativity and mental illness: Prevalence rates in writers and their first-degree relatives. *American Journal of Psychiatry*, 144, 1288–1292.
- Andreason, N., & Canter, A. (1974). The creative writer: Psychiatric symptoms and family history. *Comprehensive Psychiatry*, 15, 123–131.
- Barron, F. (1958). The psychology of imagination. *Scientific American*, 50, 156–165.
- Barron, F. (1963). Creativity and psychological health: Origins of personal vitality and creative freedom. Princeton, NJ: D. Van Nostrand.
- Barron, F. (1968a). Creativity and personal freedom. Princeton, NJ: D. Van Nostrand.
- Barron, F. (1968b). The dream of art and poetry. *Psychology Today*, 2, 18–23, 66.
- Barron, F. (1969). The psychology of the creative writer. *Explorations in Creativity*, 43(12), 69–74.
- Barron, F. (1972). The creative personality: Akin to madness. *Psychology Today*, 6, 42–44, 84–85.
- Barron, F. (1995). *No rootless flower: An ecology of creativity*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Berry, W. (2005). *A way of ignorance: Essays*. Emeryville, CA: Avalon Publishing.
- Bland, C. (2004). The world as her own: A profile of Jean Valentine. *Poets & Writers Magazine*, 32(6), 48–53.
- Block, J., & Kremen, A. M. (1996). IQ and ego resiliency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 346–361.
- Bloom, B. (Ed.) (1985). *Developing talent in young people*. New York: Ballantine.
- Burroughs, A. (2002). *Running with scissors*. New York: Picador.
- Burroughs, A. (2003). *Dry*. New York: Picador.
- Casey, N. (Ed.) (2002). *An unholy quiet: Writers on depression*. New York: HarperCollins.
- Cattell, R. B. (1971). The process of creative thought. In R. Cattell (Ed.), *Abilities: Their structure, growth, and action* (pp. 407–417). Boston: Houghton Mifflin.
- Cattell, R. B. (1990). Advances in Cattellian personality psychology. In H. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 101–111). New York: Guilford.
- Cheever, J. (1991). *The journals of John Cheever*. New York: Knopf.
- Coleridge, S. T. (1872). *Biographica literaria: or Biographical sketches of my literary live and opinions* (Vol. II). New York: Holt and Williams.
- Corno, L., & Kanfer, R. (1993). The role of volition in learning and performance. In L. Darling-Hammond (Ed.), *Review of research in education*, 19 (pp. 301–342). Washington, DC: American Educational Research Association.
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). *NEO PI-R professional manual*. Lutz, FL: Psychological Assessment Resources.

- Cross, T. L., Speirs Neumeister, K. L., & Cassady, J. C. (2007). Psychological types of academically gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 51(3), 285–293.
- Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). *Talented teenagers: The roots of success and failure*. New York: Cambridge University Press.
- Dabrowski, K. (1965). *Personality shaping through positive disintegration*. Boston: Little, Brown.
- Dewey, J. (1934). *Art and experience*. New York: Putnam.
- Eysenck, H. J. (1993). Creativity and personality: Suggestions for a theory. *Psychological Inquiry*, 4(3), 147–178.
- Feinstein, E. (2001). *Ted Hughes: The life of a poet*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Feist, G. J. (1999). The influence of personality on artistic and scientific creativity. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of creativity* (pp. 273–296). New York: Cambridge University Press.
- Feist, G. J. (2007). An evolutionary model of artistic and musical creativity. In C. Martindale & P. Locher (Eds.), *Evolutionary and neurocognitive approaches to aesthetics, creativity and the arts* (pp. 15–30). Amityville, NY: Baywood Publishing.
- Freud, S. (1976). Creative writers and daydreaming. In A. Rothenberg & C. Hausman (Eds.), *The creativity question* (pp. 48–52). Durham, NC: Duke University Press. (Original work published 1908)
- Friedman, B. (1994). *Writing past dark*. New York: Harper Perennial.
- Friend, T. (1990, Dec. 9). Rolling Boyle. *New York Times Magazine*, pp. 50, 60–68.
- Friman, A., & Templin, C. (1994). An interview with Molly Peacock. *Poets & Writers Magazine*, 22(1), 23–31.
- Gannon, M. (2004). Return from silence: An interview with Norman Dubie. *Poets & Writers Magazine*, 32(6), 34–43.
- Garner, D. (1997, Dec. 8). Interview with Allan Gurganus. *Salon Magazine*. Retrieved from www.salon.com/books/int/1997/12/cov_si_08gurganus.html.
- Ghiselin, B. (1952). *The creative process*. New York: Bantam.
- Ginsberg, A. (1984). *Collected poems, 1947–1980*. New York: Harper & Row.
- Hart, H. (2000). *The world as a lie: James Dickey*. New York: Picador.
- Helson, R. (1999). Institute of Personality Assessment and Research. In M. Runco & S. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity* (Vol. 2, pp. 71–79). San Diego: Academic Press.
- Hill, J. (2001). *Legacy of Luna*. New York: HarperCollins.
- Hillesum, E. (1985). *An interrupted life: The diaries of Etta Hillesum, 1941–1943*. New York: Washington Square Press.
- Jamison, K. R. (1989). Mood disorders and patterns of creativity in British writers and artists. *Psychiatry*, 52, 125–134.
- Jamison, K. R. (1993). *Touched with fire: Manic-depressive illness and the artistic temperament*. New York: Free Press.

- Jenkins-Friedman, R. (1992). Zorba's conundrum: Evaluative aspect of self-concept in talented individuals. *Quest*, 3(1), 1–7.
- Joyce, C. (1998). Interview with Russell Banks. *Salon Magazine*. Retrieved from www.salon.com/books/int/1998/01/cov_si_05int3.html.
- Kakutani, M. (1995). The art of humor, I: Interview with Woody Allen. *Paris Review*, 136, 200–222.
- Kaufman, J. C. (2001). The Sylvia Plath effect: Mental illness in eminent creative writers. *Journal of Creative Behavior*, 35, 37–50.
- Kaufman, J. C., & Baer, J. (2002). I bask in dreams of suicide: Mental illness, poetry, and women. *Review of General Psychology*, 6(3), 271–286.
- Kaufman, J. C., & Baer, J. (Eds.). (2005). *Creativity in domains: Faces of the muse*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kris, E. (1976). On preconscious mental processes. In A. Rothenberg & C. Hausman (Eds.), *The creativity question* (pp. 135–142). Durham, NC: Duke University Press.
- Kuehl, L. (1978). Interview with Joan Didion. In G. Plimpton (Ed.), *Women writers at work: The Paris Review interviews* (pp. 319–336). New York: Penguin Books.
- Langer, S. (1957). *Problems of art*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Lynn, K. S. (1988). *Hemingway*. New York: Fawcett Columbine.
- MacAdam, A. (1991). Interview with Octavio Paz. *Paris Review*, 119, 82–123.
- MacKinnon, D. (1978). *In search of human effectiveness: Identifying and developing creativity*. Buffalo, NY: Bearly Limited.
- Mays, J. (1995). *In the jaws of the black dog*. New York: HarperCollins.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1999). A five-factor theory of personality. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality theory and research* (2nd ed., pp. 139–153). New York: Guilford Press.
- Miles, B. (1989). *Ginsberg*. New York: Simon & Schuster.
- Myers, I. B., & McCaulley, M. H. (1985). *Manual: A guide to the development and use of the Myers-Briggs Type Indicator*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Neubauer, A. (Ed.). (1994). *Conversations on writing fiction: Interviews with 13 distinguished teachers of fiction writing in America*. New York: HarperPerennial.
- Ozick, C. (1971). *The pagan rabbi and other stories*. New York: Knopf.
- Piechowski, M. M. (2006). *Mellow out, they say: If only I could*. Madison, WI: Yunasa Press.
- Piirto, J. (1978). The creative process and schooling of creative writers. Paper presented at the National Association for Gifted Children Conference, Houston.
- Piirto, J. (1985). *The three-week trance diet*. Columbus, OH: Carpenter Press.
- Piirto, J. (1992). *Understanding those who create*. Dayton, OH: Ohio Psychology Press.
- Piirto, J. (1994). *Talented children and adults: Their development and education*. New York: Macmillan.

- Piirto, J. (1995). *A location in the Upper Peninsula: Essays, stories, poems*. New Brighton, MN: Sampo Publishing.
- Piirto, J. (1998a). *Understanding those who create* (2nd ed.). Scottsdale, AZ: Gifted Psychology Press.
- Piirto, J. (1998b). Themes in the lives of successful contemporary U.S. women creative writers. *Roeper Review*, 21(1), 60–70.
- Piirto, J. (1998c). Feeling boys, thinking girls, and judging teachers: Talented students and the MBTI. Proceedings of the 1998 Conference of the Center for the Application of Personality Types (CAPT), Orlando, March 8.
- Piirto, J. (1999). *Talented children and adults: Their development and education* (2nd ed.). Columbus, OH: Prentice Hall.
- Piirto, J. (2002). *“My teeming brain”*: Understanding creative writers. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Piirto, J. (2004). *Understanding creativity*. Tempe, AZ: Great Potential Press.
- Piirto, J. (2006, September). The Piirto Pyramid and creativity in the domain of visual arts. Keynote speech at European Council for High Ability Conference, Lahti, Finland.
- Piirto, J. (in press). 20 years with the Dabrowski theory: An autoethnography. *Advanced Development*.
- Piirto, J., & Fraas, J. (1995). Androgyny in the personalities of talented adolescents. *Journal for Secondary Gifted Education*, 1, 93–102.
- Piirto, J., & Johnson, G. (2004, May). Personality attributes of talented teenagers: The HSPQ and the MBTI. Paper presented at Wallace Symposium, Iowa City.
- Piirto, J., Montgomery, D., & May, J. (2008). A comparison of Dabrowski’s overexcitabilities by gender for American and Korean high school gifted students. *High Ability Studies*, 19(2), 141–153.
- Plato. (1952). *Dialogues: The ion*. In R. Hutchins (Ed.), *The great books of the Western world* (Vol. 7). Chicago: Encyclopedia Britannica.
- Plimpton, G. (1995a). The art of humor, II: Interview with Garrison Keillor. *Paris Review*, 136, 108–127.
- Plimpton, G. (1995b). The art of humor, III. Interview with Calvin Trillin. *Paris Review*, 136, 16–175.
- Prescott, F. C. (1920). *The poetic mind*. Ithaca, NY: Great Seal Books.
- Rayneri, L. J., Gerber, B. L., & Wiley, L. P. (2003). Gifted achievers and gifted underachievers: The impact of learning style preferences in the classroom. *Journal of Secondary Gifted Education*, 14(4), 197–204.
- Renzulli, J. (1978). What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappan*, 60, 180–184, 261.
- Richardson, J. (1986). *Wallace Stevens: The early years, 1879–1923*. New York: William Morrow.
- Rothenberg, A. (1990). *Creativity and madness*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Runco, M. A. (2006). Reasoning and personal creativity. In J. C. Kaufman & J. Baer (Eds.), *Creativity and reason in cognitive development* (pp. 99–116). New York: Cambridge University Press.

- Rush, N. (1995). *Healthy subversions*. In N. Baldwin & D. Osen (Eds.), *The writing life: A collection of essays and interviews with National Book Award winners* (pp. 215–228). New York: Random House.
- Santayana, G. (1896). *The sense of beauty: Being the outline of aesthetic theory*. New York: Dover.
- Schapiro, M. (1999). *Rewriting Bob Dole: Interview with Mark Helprin*. *Salon Magazine*. Retrieved from www.salon1999.com/weekly/interview/960714.html.
- Schneiderman, L. (1988). *The literary mind: Portraits in pain and creativity*. New York: Insight.
- Simonton, D. K. (1994). *Greatness: What makes history and why?* New York: Guilford.
- Simonton, D. K. (1999). *The origins of genius: Darwinian perspectives on creativity*. New York: Oxford University Press.
- Simpson, L. (1972). *North of Jamaica*. New York: Harper & Row.
- Sinclair, U. (1956). *The cup of fury*. Great Neck, NY: Channel Press.
- Smith, J. (1999). *Where the roots reach for the water*. New York: North Point Press.
- Snyder, G. (2007). *Back on the fire: Essays*. Emeryville, CA: Avalon Publishing.
- Sternberg, R., & Davidson, J. (1995). *The nature of insight*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sternberg, R., & Lubart, T. I. (1991). An investment theory of creativity and its development. *Human Development*, 34, 1–31.
- Styron, W. (1990). *Darkness visible: A memoir of madness*. New York: Random House.
- Tannenbaum, A. (1983). *Gifted children*. New York: Macmillan.
- Teicholz, T. (1989). Interview with Cynthia Ozick. In G. Plimpton (Ed.), *Women writers at work* (pp. 291–317). New York: Penguin.
- The spirit within. (1995). Interview with Amy Tan. *Salon Magazine*. Retrieved from www.salon.com/12nov1995/feature/tan.html.
- Waldron, A. (1989, March 14). *Writers and alcohol*. *Washington Post*, pp. 13–15.
- Yeats, W. B. (1953). *The autobiography of William Butler Yeats: Consisting of reveries over childhood and youth, the trembling of the veil, and dramatis personae*. New York: Macmillan.
- Zimmerman, B. J., Bandura, A., & Martinez-Pons, M. (1992). Self-motivation for academic attainment: The role of self-efficacy beliefs and personal goal setting. *American Educational Research Journal*, 19(3), 663–676.

6. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Amabile, T. M. (1983). *The social psychology of creativity*. New York: Springer - Verlag
- Boden, M. A. (1991). *The creative mind: Myths and mechanisms*. New York: Basic Books.
- Boden, M. A. (1994). What is creativity? In M. A. Boden (Eds.), *Dimensions of creativity* (pp. 75 - 117). Cambridge, MA: MIT Press.
- Craft, A. (2000). *Creativity Across the Primary Curriculum*. London: Routledge - Falmer.
- Csikszentmihalyi, S. (1997). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Collins.
- Csikszentmihalyi, M. (1988). Society, culture, and person: A systems view of creativity. In R. J. Sternberg (Eds.), *The nature of creativity* (pp. 325 - 339). New York: Cambridge University Press.
- Δανασσίης - Αφεντάκης, Α. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Σύγχρονες τάσεις της αγωγής*. Αθήνα: Ιδίου.
- Feist, G. F. (1999). The influence of personality on artistic and scientific creativity. In R. J. Sternberg (Eds.), *Handbook of creativity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Freud, S. (1972). *General psychological theory: Papers on Metapsychology*. New York: Collier Books.
- Gardner, H. (1993). *Creating minds*. New York: Basic Books.
- Getzels, J. W., & Jackson, P. (1962). *Creativity and Intelligence. Explorations with Gifted Students*. New York: Wiley.
- Guilford, J. P. (1982). Cognitive psychology's ambiguities: Some suggested remedies. *Psychological Review*, 89, 48 - 59.
- Guilford, J. P. (1968). *Intelligence, creativity, and their educational implications*. San Diego, CA: Robert R. Knapp.
- Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. New York: McGraw - Hill.
- Κατσίκη - Γκίβαλου, Α. (2001). *Λογοτεχνική ανάγνωση και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κούσουλας, Φ. (2006). Ο ρόλος της έντασης στη δημιουργική διαδικασία και η αξιοπιστία της στο πλαίσιο της διδασκαλίας στη σχολική τάξη. *Ψυχολογία*, 13, 110 – 112.
- Κωτόπουλος, Η. Τ. (2011). Από την ανάγνωση στη λογοτεχνική ανάγνωση και την παιγνιώδη διάθεση της Δημιουργικής Γραφής. Στο: Γ. Παπαντωνάκης & Τ. Κωτόπουλος (Επιμ.), *Τα ετεροθαλή* (σελ. 21 - 36). Αθήνα: Ίων.
- Κωτόπουλος, Η. Τ. (2012). «Η «νομιμοποίηση» της Δημιουργικής Γραφής». *Κείμενα* 15, 1 – 14. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=257:15-kotopoulos&catid=59:tefxos15&Itemid=95 (10/05/2014).

- Lubart, T. I. (1999). Componential models. In *Encyclopedia of creativity*. New York: Academic Press.
- Maslow, A. (1968). *Toward a psychology of being*. New York: Van Nostrand.
- Matussek, P. (1974). *Kreativität als Chance: der schöpferische Mensch in psychodynamischer Sicht*. München: Piper.
- Μπουρνέλλη, Ν. (2002). *Κινητική Δημιουργικότητα: Ειδικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Κινητικής Δημιουργικότητας για Παιδιά*. Αθήνα: ALPHA STATUS
- Νημά, Ε. (2002). *Δημιουργικότητα και σχολικές επιδόσεις μαθητών γυμνασίου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη
- Piaget, J. (1960). *The child's concept of the word*. New Jersey: Helix Books, Rowan and Allend.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (2004). *Δημιουργική σκέψη στο σχολείο και στην οικογένεια*. Αθήνα: Κοράλι – Γκέλμπεσης Γιώργος.
- Sternberg, R. J., & Lubart, T. I. (1993). Investing in creativity. *Psychological Inquiry*, 4, 229 - 232.
- Sternberg, R. J., & Williams, W. M. (1996). *How to develop student creativity*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Taylor, C. W. (1988). Various approaches to and definitions of creativity. In R. J. Sternberg (Eds.), *The nature of creativity: Contemporary Psychological Perspectives* (pp. 99 - 124). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Torrance, E. P. (1965). *Rewarding Creative Behaviour: Experiments in Classroom Creativity*. New Jersey: Prentice - Hall.
- Vernon, P. E. (1989). The nature - nurture problem in creativity. In J. A. Glover, R. R. Ronning & C. R. Reynolds (Eds.), *Handbook of Creativity*. New York: Plenum Press.
- Wallas, G. (1926). *The art of thought*. New York: Harcourt.
- Φιλίopoulos, Π. (2014). *Δημιουργική Γραφή και Μαθησιακές Δυσκολίες*. Ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία